

133502

BIBLIOTECA POPORALĂ
A ASOCIAȚIUNII

Nr. 170.

1929.

DESPRE TESTAMENT

Explicarea articolelor de lege

de

Dr. Valer Moldovan.

SIBIIU, „Asociațiunea” („Astra”), Str. Șaguna 6

Prețul 5 Lei.

„ASOCIAȚIUNEA pentru literatura română și cultura poporului român“.

Intemeiată în 1861.

PREȘEDINTE DE ONOARE:

† M. S. Regele FERDINAND I.

Prezident activ:

Vasilie Goldiș.

Vice-prezident I.:

Dr. Oct. Russu.

Vice-prezident II.:

Dr. Gh. Preda.

Comitetul central al „Asociațiunii“ numără 50 de
frunțiși din toate păturile societății românești.

 E de datoria fiecărui bun
Român să sprijinească „Aso-
ciațiunea“ abonând publicațiile
ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna	Lei 5000—
Membru fondator al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna	„ 1000—
Membru pe viață al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna	„ 500—
Membru activ al „Asociațiunii“, anual	„ 50—
Membru ajut. al „Asociațiunii“, anual	„ 10—

6121
Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 19-lea. Nr. 170. August 1929.

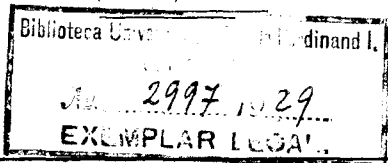
Despre testament

Explicarea articolelor de lege

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dr. Valer Moldovan.

Ediția a 2-a, revăzută

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 6.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană“, s. a., Sibiu.

Despre testament.

Introducere.

Legile țării, după cari avem să ne îndreptăm faptele și afacerile noastre, nu le putem învăța în școală. Fiecare cetățean, care vrea să le cunoască, trebuie să-și ia el însuși osteneala de-a le cumpăra și învăța.

Legiuitorii, când au adus o lege nouă, o tipăresc în foaia oficioasă. Din aceasta ea intră în putere pentru toți cetățenii, ori o cunosc ori nu.

Deaceea nimenea nu se poate mântui cu aceea, că nu a știut despre ea, pentrucă a cunoaște legile țării, e o datorință cetățenească.

Cine nu-și ia osteneala aceasta, are să se păgubească însuși din neștiința lui.

Dar a cunoaște legile, nu e așa de ușor, cum s'ar crede. Pentrucă legiuitorii țării

au adus o mulțime de legi, și an de an se înmulțește numărul lor. Apoi cele mai multe legi sunt scrise așa, că nu ori cine le poate înțelege, ci numai ceice au învățat drepturile pe la școlile înalte.

Astfel oamenii cu învățatură mai puțină, cum sunt țăranii, chiar dacă ar avea timp și voie, încă nu s'ar alege cu mult din cetitul legilor.

Pentru ca poporul totuși să-și poată câștiga cunoștințele cele mai de lipsă, despre legile țării, s'au aflat bărbați învățați, ieșiți din sânul poporului, cari au ales din mulțimea de legi pe cele mai însemnate și mai de lipsă în viața de toate zilele, și fălmăcindu-le pe graiul și înțelesul poporului român dela sate, i-au înlezniț și lui cunoașterea și înțelegerea lor.

Acesta este și scopul cărții de față. În cele ce urmează voi da explicarea unei legi însemnate și trebuincioase pentru tot omul. E legea făcută în anul 1876, articolul XVI, care în Ardeal și în părțile acelea ale Ungariei, cari au fost încorporate deodată cu Ardealul propiu zis la țara mamă, numite în această broșură pe scurt „părțile ungurene“,

și azi mai este în putere. — Legea aceasta ne spune felul cum avem să facem testamentele și contractele de moștenire.

Puțini vor fi aceia, cari n'au auzit despre lucrurile acestea. Astfel cei mai mulți știu că de ce însemnătate mare e un testament și că ce mare trebuință avem să știm felul cum trebuie făcut, pentru ca să nu-i poată găsi nime nici o vină. Cu toate aceste, voi aduce și eu în cele următoare câteva exemple, din cari, chiar și cei-ce nu au văzut și nu au auzit până acum nimic despre testamente și despre contractele de moștenire, vor înțelege însemnătatea lor și se vor afla îndemnați a ceti cu luare aminte cartea aceasta, în care m'am nizuit a spune tot ce am aflat, că e de lipsă să știm despre testamente, despre felurile lor și despre modul cum trebuie făcute.

Insemnătatea testamentului a mai crescut din 1921 încoaci, fiindcă după o lege făcută de parlamentul țării românești în acel an pentru țara întreagă, deci și pentru Ardeal, Bănat și celelalte teritorii încorporate în țara românească întregită, dreptul de moștenire după lege s'a mai restrâns. Astfel unele

persoane, cari după codul civil ar avea drept de moștenire ca rudonii de sânge cu răposatul, după această lege nu-l mai au și numai așa mai pot moșteni, dacă cel răposat le lasă acest drept prin testament.

Legea din 28 Iulie 1921 așa-numită „Legea Titulescu“ după numele ministrului de finanțe, care a cerut votarea acestei legi, zice anume, că dreptul de moștenire ca moștenitor după lege, fără testament, numai până la gradul al patrulea mai rămâne în viitor, deci dacă cineva moare fără rudonii până la al patrulea grad, dar are rudonii dela al 5-lea grad în sus, aceștia nu mai au drept de moștenire după lege, ci numai dacă cel mort le-a lăsat averea prin testament. În lipsă de testament în astfel de cazuri moștenește Statul. Deci cu atât mai mare însemnătate are de atunci încoace testamentul pentru cetățenii țării și e bine deci, ca lumea să cunoască formele, în cari trebuie să fie făcut un testament, ca să aibă putere.

CAP. I.

Despre testament și despre contractele de moștenire în genere.

Dorba testament e luată dela strămoșii noștri Romani. În limba lor, adică în limba latină, cuvântul „testis” însemna martor. De aceea vorba testament nu ar însemna altceva, decât o scrisoare, care dă mărturie, că cece e scris în ea s'a întâmplat întocmai cum e scris acolo.

În înțelesul acesta, sub testament ar trebui să înțelegem toate scrisorile și contractele făcute între oameni vii, pentru că toate aceste sunt mărturii despre cece e scris în ele.

Sub „testament” însă, atât Romanii cei vechi, cât și noi, Românii, nu înțelegem și nu am înțeles altceva, decât o anumită specie de scrisoare, anume care o face cineva când simte că i se apropie sfârșitul vieții, cu scopul, ca cei-ce vor moșteni din averea lui să se

fină întru toate de voința lui din urmă cuprinsă în scrisoarea aceasta.

Așa dară, testamentul e exprimarea voinței din urmă a unui om asupra averii, ce va rămâne după moartea lui.

Sub contract de moștenire înțelegem un contract, încheiat între doi oameni dintre cari unul se îndatorește a-i lăsa celuilalt după moarte averea întreagă sau numai o parte din ea.

După cum arată și numele, contractul de moștenire e și „contract“ și încătuva și „testament“, fiindcă și aici e vorbă de o avere, care numai după moartea stăpânului ei va fi a moștenitorului. Deosebirea dintre testament și contractul de moștenire este, că testamentul cuprinde numai voința unui om, adică a celui ce și face testamentul. Deaceea, dacă, spre pildă, azi îmi fac testamentul și las toată averea mea lui Petru, mâne însă mă socotesc altfel și vreau să o las lui Pavel, nu trebuie decât să-mi fac alt testament, fără să-mi fie frică, că voi da de năcaz cu Petru. Pentrucă în testament e pusă numai voința mea pe care o pot schimba după plac.

Altfel stă lucrul la contractele de moștenire. Aici nu e numai o voință, ci două, una a celui ce dă averea și una a celui ce primește.

Deaceea, contractul de moștenire nu se poate strica, decât cu învoirea amândurora. Dintr'un exemplu (pildă) se va vedea, mai lămurit, deosebirea dintre testament și contractul de moștenire :

Moș Nicolae Urs nu are pe nime în lume. Are însă o casă și o grădină frumoasă în capul satului. Fiind bătrânul prea slab, decât să poată lucra însuși grădina, face învoială cu un nepot de frate, ca să se mute la bătrânul, să-i lucreze grădina, să grijească de ce sunt în jurul casei, în schimb bătrânul îi promite, că după moarte toată averea i-o lasă lui.

Se duc la oraș, ca să facă o scrisoare despre învoială. Că știți, vorba vine și se duce, dar scrisoarea rămâne.

Se duc la un avocat, care le spune că pot alege între două feluri de scrisori; sau să-și facă Moș Niculae un testament în care lasă toată averea nepotului său, sau pot să-și facă un contract de moștenire.

După sfatul avocatului se hotărăsc să încheie un contract de moștenire.

Au aflat de mai *bun* contractul pentru că, dacă făceau un testament, Moș Niculae ar fi avut ori când dreptul să-și facă alt testament și să lase altuia toată averea, iar nepotul rămânea de pagubă, fără nici o răsplată pentru munea și grija, ce-a pus-o pe averea unchiului său.

Pe când contractul de moștenire nu se poate schimba decât cu știrea și învoirea amândurora. Astfel nepotul e liniștit, că dacă va lucra pentru unchiul său, după moartea acestuia, averea îl rămâne abunăseamă lui.

Din exemplul acesta poate vedea ori și cine deosebirea dintre testament și contractul de moștenire.

Ar mai fi să spun ceva despre folosul testamentului, adică bine e să-și facă oamenii testamentul? și oare nu sunt întâmplări în viață, când e chiar de lipsă, ca de cu vreme să ne îngrijim, a ne spune voința din urmă prin testament?

La toată întâmplarea, când cineva nu are nici o avere, nu are nici grije de a-și face testamentul. Deasemenea bunăoară un

om, care are numai un copil, încă nu are de a-și bate capul cu scrisoare, pentrucă copilul său și așa va moșteni după el în puterea legii. Așa dară e tot una, ori își va face testamentul, ori nu.

Altceva e când cineva are mai mulți copii, iar averea nu stă din bani gata, ci, cum e și la noi Românii, din o căsuță și câteva pământuri la hotar.

E lucru cunoscut, că cele mai multe procese se ivesc între frați și neamuri, din cauză, că nu se pot împărți asupra averii părintești. Pentrucă, fiecare moștenitor ar vrea să rămână el în casă, și fiecare ar vrea să-și fie pentru sine pământurile cele mai bune, iar la ceilalți să le lase cele mai slabe. De aici se nasc certe, neînțelegeri și procese fără sfârșit.

Un tată cuminte, când vede, că încep a-i slăbi puterile, că a ajuns la partea mai grea a vieții lui, când nu mai poate să câștige ceva, ci să se buceure, dacă poate ținea ce a agonisit până atunci, face foarte bine, dacă își pune pe hârtie voința din urmă, adecă dacă își face testamentul, ca după moarte copiii să nu aibă prilej de ceartă asupra

averii părintești, ei să se îndestulească cu ce i-a lăsat fiecare tatăl lor în testament. Să zicem bunăoară, că un tată are 3 copii, doi fictori și o fată măritată de curând. Averea lui stă din o casă cu grădină, din 2 jugăre de fânaș și din 3 jugăre de arător.

În mintea lui, tatăl și-a făcut împărțeala moșiei între copii. Cel mai mare — așa se gândește el — va rămâne în casa părintească, că așa se cade, apoi el a căpătat cu nevasta pământuri destule, așa că numai de casă mai are lipsă. Celălalt fiitor și cu soru-sa vor împărți frățeste cele două jugăre de fânaș și 3 jugăre de arător. Dacă tatăl e om cu socoteală, se apucă și își pune dorința aceasta într'un testament, în care lasă cu limbă de moarte, că copiii lui numai așa au să împartă moșia, cum a poruncit el.

Dacă nu va face lucrul acesta, poate că copiii, ca oameni cumiști, se vor înțelege pe cale pacinică. Dar se poate, că se va vârfi duhul neînțelegerii între ei, se vor încurca în procese și când vor găta cu procesele vor fi gata și cu averea. Deaceia totdeauna e bine, dacă un părinte face el

dreptate între copiii lui, împărțind el averea, ceea ce se poate face așa de ușor pe calea unui testament.

Sunt însă întâmplări în viață, când e chiar de lipsă, ca cineva să-și facă testamentul, dacă vrea, ca averea lui să-o capete cel pe care-l dorește el și nu alții, cărora nu ar vrea să le lase nici un ban.

Legile de moștenire din țara noastră s'au îngrijit, ca să rânduiască modul, cum are să se facă moștenirea atunci când cel răposat nu a lăsat testament în urma sa.

Legea spune apriat, că cine are dreptul să moștenească și în care rând au dreptul neamurile la moștenire. Aceasta este *moștenirea după lege*.

După legile acestea moștenește înainte de toate copilul după tatăl său. Dacă sunt mai mulți copii sau nepoți, atunci aceștia moștenesc cu toții. Dacă nu sunt copii și nepoți, atunci moștenesc părinții celui răposat, frații lui și celelalte neamuri și așa mai departe.

Moștenirea după testament e mai presus decât cea după lege, întrucât, când moare cineva mai întâi se caută că nu a rămas

testament după el. Dacă află un testament, făcut cum se cade, atunci moștenirea se va face [numai și numai după voința cea din urmă a celui răposat, adică după testament.

Numai dacă nu se află testament are loc moștenirea după lege.

Să dau acum un exemplu, din care ori cine va înțelege, cât de lipsă e uneori, să facem testamentul :

Ioan a lui Poponea a trăit o viață întreagă cu nevastă-sa Ana în cea mai bună înțelegere. A muncit și cruțat împreună, așa, că nu numai nu au prădat averea rămasă dela părinții lui Ioan, ci au plătit toate datoriile întabulate pe moșie și și-au câștigat în jurul casei o mulțime de lucruri folositoare. »

Când omul a trecut peste 60 de ani nu știe ceasul și minutul, când îl vine sfârșitul. Așa și Ioan. Într'o seară numai i se face rău și abia a mai avut atâta timp, ca să-și mângâie nevasta cu vorbele, că din averea rămasă va putea trăi fără griji. Apoi își dă sufletul.

Abia au apucat să-l îngroape și au venit frații lui Ioan, — cari în viața întreagă tot

în ceartă și în dușmănie au trăit cu fratele lor, — și și-au cerut partea după lege din averea rămasă. Anume ei au auzit de undeva, că după legea de moștenire, care e în putere acum în țara românească, *dacă cineva moare fără testament și nu rămân copii după el, trei părți din patru din avere sunt ale neamurilor bărbatului și numai a patra parte e a muierei.*

Înzadar s'a jurat blata muierii, că bărbatul ei pe patul de moarte l-a zis, că întreaga avere va fi a ei, nime n'a vrut să o creadă. La pertractarea lășământului au îndrumat-o să arete testament, ceea ce nu a putut face, fiindcă bărbatul ei a murit în pripă.

Urmărea a fost că a trebuit să lase fraților bărbatului ei trei părți din avere, iar ea a rămas numai cu a patra parte.

Dacă bărbatul ei ar fi fost om mai priceput, nu ar fi lăsat lucrul de pe o zi pe alta, ci și-ar fi făcut testamentul. Astfel toată averea era a nevestei lui credincioase, cu care a muncit împreună o viață întreagă, și nu a fraților săi, cari l-au dușmănit într'una.

CAP. II.

De câte feluri sunt testamentele ?

Testamentele sunt de mai multe feluri, după omul care le face și după chipul cum le face.

Testamentul și-l poate face fiecare om însuși, dacă știe scrie și are priceperea să pună pe hârtie ceea ce gândește. Dacă nu e în stare să facă lucrul acesta, se duce la un om știutor de carte, cum sunt notarii comunali și avocații. Testamentul care și-l face cineva însuși ori îl face notarul, avocatul sau alt om știutor de scrisoare se numește *testament privat*.

Afară de cel numiți mai poate face testamentele și *notarul public*. Despre notarul public știm cu toții, că e un om de încredere pus de stăpânire, ca să isprăvească unele afaceri încredințate lui, și să stea în ajutor cetățenilor, la facerea contractelor, testamentelor și altor scrisori de cari au lipsă în viața de toate zilele.

Fiind astfel notarul public un fel de dregător și testamentele și scrisorile făcute de el au mai multă credință. Deaceea un

testament făcut de un notar public se numește *testament public*.

După felul cum e făcut un testament putem vorbi de testament făcut *în scris* și despre testament *verbal* sau făcut numai cu graiu viu. Despre deosebirile aceste voi vorbi mai la vale.

E bine însă să ne însemnăm atâta că testamentul *public* nu se poate face decât *în scris*, pe când cel *privat* se poate face după plac, sau în scris sau cu graiu viu.

Cunoașterea regulilor după cari are să facă un notar public un testament nu e chiar de lipsă, pentru că e destul dacă le știe el însuși și se ține el de ele, iar dacă nu se ține și nu face un testament bun atunci el e răspunzător și e dator să deie despăgubire celor cari ar suferi pagubă din neștiința sau greșala lui.

Cu atât mai de lipsă e să cunoaștem rânduelile după cari se fac testamentele private. Pentru că, precum bine știm, moartea nu totdeauna ne dă de știre când vine. De cele mai multe ori ea vine pe neașteptate, încât abia avem vreme să ne spunem în grabă marea voință din urmă.

Astfel, neavând fiecare om vreme să meargă la un avocat ori la un notar, care să-i facă testamentul, e tare de lipsă ca fiecare om să știe regulile după cari se fac testamentele private.

În urmă mai sunt unele testamente private la cari legea se mulțumește cu mai puține cerințe ca la celelalte. Acestea sunt așa numitele *testamente privilegiate*, bunăoară testamentele cari se fac în *vreme de ciumă* sau *holeră* ori altă boală lipicioasă. În vreme de acestea de grea încercare legea cere numai jumătate atâția martori ca de obicei și nu totdeauna e de lipsă, ca martorii să fie toți de față când se face testamentul. Astfel de testamente au drept să facă și cele ce călătoresc pe mare, apoi soldații pe câmpul de luptă și alții, după cum voiu arăta mai târziu.

CAP. III.

Cine are drept să-și facă testamentul ?

Facerea unui testament nu-i lucru de toate zilele, pentrucă de un testament atârnă soarta unei averi întregi. Deaceia legui-

torii s'au gândit de cu vreme, ca să nu deie ori și cui dreptul de a-și face un testament, ci numai aceloră, cari au minte sănătoasă și au ajuns la atâta pricepere ca să înțeleagă însemnătatea pasului ce-l fac.

Deaceea înainte de toate legea spune apriat, că numai atunci e bun un testament, dacă cel care-l face a ajuns la o anumită vârstă.

În privința aceasta e bine să ne însemnăm că testamente private nu-și pot face, decât ceice au împlinit 18 ani. Și legea e foarte aspră. Ea pretinde apriat 18 ani împliniți. Dacă lipsește numai o zi, testamentul nu e bun, nu are nici o putere.

Cei cari nu au împlinit 18 ani își pot face testament *public*, așa dară înainte a notarului public. Dar și aici se cere, ca să fi împlinit un număr oare-care de ani. Anume în părțile ungurene, cari n'au fost supuse codului civil austriac, își pot face testament public, ceice au împlinit 12 ani, pe când în Ardeal numai ceice au împlinit 14 ani.

După cele spuse așa dară e bine, să ne însemnăm următoarele vârste:

1. În părțile ungurene vârsta dela 1 până la 12 ani, în Ardeal dela 1 până la 14 ani. Copiii în vârsta aceasta n'au drept, să-și facă nici un fel de testament. Dacă moare un copil în vârsta aceasta, averea lui o vor moșteni neamurile mai deaproape, *după lege*.

2. În al doilea rând vine în părțile ungurene vârsta dela 12 ani, în Ardeal dela 14 ani până la 18 ani.

În vârsta aceasta un copil își poate face testamentul, dar numai așa, dacă merge la notarul public și-l roagă, ca să-i ia el în scris voința din urmă.

Hotărârea aceasta a legii are înțelesul acela, că împiedecă, ca cineva să se poată folosi de nepriceperea unui copil, care încă n'a împlinit 18 ani. Ușor se poate întâmpla, că îi pun unui astfel de copil o scrisoare înainte, o subscrie și nici nu știe, că el și-a făcut testamentul. Pe când la notarul public treaba merge altfel.

Notarul public, ca omul de încredere al legii, e dator să-i tâlmăcească copilului însemnătatea pasului ce vrea să-l facă, și se îngrijește, ca voința lui din urmă să fie luată bine la protocol.

3. În urmă vine vârsta dela 18 ani în sus, când orice om cu mintea sănătoasă își poate face testamentul. Poate să și-l facă privat sau la notarul public, după plac.

Dar nu numai vârsta e aceea, care împledecă facerea unui testament, ci pe lângă asta se mai cere, ca atunci, când cineva își face testamentul, să fie cu mintea sănătoasă și treaz la cap.

Deaceea nu își pot face testament nebunii și oamenii beți, cât timp ține nebunia sau beția.

Pentru că și între nebuni sunt de acela, cari din când în când sunt trezi la minte, vorbesc cum se cade și sunt ca și sănătoși.

Într'o astfel de stare și omul nebun își poate face testamentul. Dar ca acela să aibă putere, e de lipsă, să se dovedească, că omul nebun în momentul, când și-a spus voința de pe urmă înaintea martorilor, a fost într'adevăr cu mintea sănătoasă.

După legea austriacă, care e în putere aci, în Ardeal, mai este o hotărâre cu privire la dreptul de a face testamentul.

Legea aceasta zice, că cel ce s'a dovedit de prădător al averii, și din pricina

aceasta a fost pus sub tutorat din partea tribunalului, nu are drept să-și facă testament, decât despre *jumătate* averea, iar cealaltă jumătate, ori vrea ori nu, va fi a moștenitorilor după lege.

Să spun un exemplu :

Petru Dan s'a dat cu totul la patima beției. Inzadar a umblat biata nevastă-sa să-l întoarcă la calea cea bună. Zadarnice au fost slujbele date la popa din sat, ca să-i întoarcă Dumnezeu gândul în spre nevastă-sa. Dăzând muterea, că toate sunt înzadar, l-a arătat la tribunal și a cerut să fie pus sub tutorat, că dacă nu, toată averea o prădează și ea rămâne pe drumuri.

Tribunalul l-a și pus sub tutorat și din ziua aceea Petru nu a mai putut vinde nimic, fără învoțrea tutorului și a scaunului orfanal.

Ca să-și răzbune pe nevastă-sa, Petru s'a apucat și și-a făcut un testament, în care după moarte, întreaga avere o lasă la cârcumăreasa din sat, care l-a promis, că pentru asta îl va ține cu vinars până la moarte. Într'aceea Petru într'o noapte a murit. Se zice că s'a aprins vinarsul în el. A treia zi și vine cârcumărița cu testamentul și o

provoacă pe biata mulere să iasă din casă și din averea rămasă, că Petru i-a lăsat ei toată averea.

Biata mulere merge plângând la un avocat, care o învață ce are să facă. Anume, fiind bărbatul ei pus sub tutorat, nu a avut drept să-și facă testamentul decât despre jumătate averea. Deaceea numai jumătate averea va fi a cărciumăresei, iar cealaltă jumătate îi va rămâne ei. Astfel biata mulere a rămas totuși cu ceva, deoarece, ne având bărbatul ei alte rudeni, a moștenit ea jumătate averea.

Cum am zis mai sus, hotărârea aceasta e numai în legea austriacă, care deocamdată e încă și azi în putere în Ardeal.

În părțile ungurene, după legile de acolo, cari încă mai sunt în putere și cel pus sub tutorat are dreptul să-și facă testamentul despre toată averea, de acolo, de aceea mulere, în exemplul de mai sus, ar fi rămas cu totul de pagubă, adecă nu ar fi căpătat nimic.

Pentru ca un testament să fie bine făcut și să nu poată fi atăcat de nimenea, e de lipsă ca cel ce-și depune în el voința din urmă, pe lângă anumiți ani și pe lângă mintea

sănătoasă, să-și facă testamentul din voia lui liberă, nesilit de nimeni. Bună-oară cineva l-a amenințat pe cel ce-și face testamentul, că de nu-i lasă lui toată averea prin un testament făcut în toată regula, îl omoară. Omul meu de frică face un testament, după dorința celui ce l-a amenințat.

După moarte copiii lui sau ceilalți moștenitori pot strica testamentul acesta, dacă dovedesc, că a fost făcut numai de frică.

Tot astfel va fi fără valoare testamentul, dacă cineva numai cu înșelăciune sau cu vicleșug l-a îndemnat pe altul ca să-l lase lui averea prin testament. Să spun un exemplu:

Moș Toma lui Indrei, înainte de asta cu vreo 25 de ani, s'a sfădit rău cu feciorul său Simion. Acesta, năcăjit pe tatăl său, s'a luat la drum și s'a dus în țară străină, unde s'a însurat și a avut un copil, care a murit în vârstă de 20 de ani. De supărare s'a stins și bietul Simion fără să se mai întoarcă vre-odată în țara lui și fără să se mai împacă cu tatăl său.

Un fost prieten al copilului lui Simion, un copil isteț și cam hoțoman, a auzit că prietenul său a avut în țara Ardealului un

moș cu avere. Ce i-a pleznit prin minte, ce nu, destul, că într'o zi s'a luat la drum și-a venit până în satul lui Moș Toma. Aici s'a dat de copilul lui Simion. A spus, că tatăl său a murit și astfel, rămas pe drumuri, a venit să-și caute neamurile.

Bietul Moș Toma, căruța îi păruse rău de nedreptatea, ce o făcuse untecul său fiilor, l-a primit cu bucurie pe tânărul care s'a dat de nepot. L-a luat lângă el și la moarte i-a lăsat lui toată averea printr'un testament făcut în toată regula.

Nepoții de frate ai lui Moș Toma, de unde, de unde nu, au dat de veste, că copilul cel adevărat a lui Simion, cel dus în țară, a murit încă înainte de tatăl său și astfel tânărul venit din țară și căruța Moș Toma i-a lăsat toată averea, e un înșelător.

Pornesc deci proces în contra tânărului pe care-l și câștigă. Pentru că în proces au dovedit, că Moș Toma a fost înșelat și dus în răfăcire. Căci dacă bătrânul știa, că cel căruța i-a lăsat toată averea nu e nepotul lui, ci un înșelător, abunăseamă nici în casă nu-l primia, necum să-i lase lui toată averea.

Se vede dar din pildele acestea, că chiar și un testament făcut în toată regula se poate răsturna dacă acela e făcut de frică sau în urma unei înșelăciuni sau greșeli.

CAP. IV.

Testamentul privat, făcut în scris.

Dupăce am arătat pe larg, cine are dreptul să-și facă testamentul, votu trece la descrierea felului, cum trebuie făcut un testament privat, și anume mai întâi unul făcut *in scris*. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Legea spune aprtat, că la ori-ce testament privat, făcut în scris, dacă cel ce își face testamentul îl scrie și subserie el însuși, sunt de lipsă numai *doi martori*, altcum *patru*. Așa dară și testamentele în scris sunt de două feluri, anume: de acele, la cari se cer numai *doi martori* și de acele, la cari sunt de lipsă *patru martori*.

Fiindcă știm din însuși grațul legii, când sunt de lipsă numai *doi martori*, adecă atunci, când testamentul e scris întreg și iscălit de însuși mâna celui ce lasă averea, vom ști și aceea, când trebuie *patru martori*.

Anume *patru* martori trebuie :

1. Când cel ce lasă averea își pune numai iscăltura sub testamentul scris de mână străină.

2. Când cel ce lasă averea, din cauză, că nu știe scrie și ceti, — cum se zice — trage cruce, adecă pune degetul pe crucea dinaintea numelui său, scris de altul.

Mai este încă o deosebire între testamentele făcute în scris, și anume la testamentul *scris și subscris de însuși mâna celui ce lasă averea*, precum și la testamentul *care e numai subscris sau iscălit de el, nu e lipsă ca martorii să știe ce e scris în testament*. Bunăoară, cel ce lasă averea vrea să nu știe nime, că el cui o lasă, ca să nu facă supărare între neamuri. Aici așa dară e destul, ca cel ce vrea să-și facă testamentul, să cheme la el doi martori și, arătându-le scrisoarea să le zică: „*Vedeți scrisoarea aceasta? În ea se cuprinde voința mea din urmă*“. După cari apoi îl subscrie el și martorii cari mărturisesc în scris, cumcă în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul celui ce l-a subscris înaintea lor.

Tot astfel, când testamentul e scris de mână străină, cel ce lasă averea chiamă la el 4 martori înaintea cărora deasemenea declară, că scrisoarea, pe care o are în mână, e testamentul lui. Apoi o subserie în fața martorilor, cari și ei își pun numele la capătul testamentului sau pe foaia din afară. Dacă însă, cel ce își face testamentul, nu știe nici scrie, nici cetti *nu e destul*, ca el să arete scrisoarea gata în fața altor patru martori și să zică, că acela e testamentul lui, ci *trebuie*, ca scrisoarea aceea, să se și cetească. Deaceea e de lipsă ca atât martorii, cât și cel ce-și face testamentul să priceapă limba în care e scris testamentul.

Doia lua acum pe rând toate soteriile aceste de testamente și votu arăta la fiecare, pe larg, cum trebuie făcut dintru început și până în capăt:

1. La facerea testamentului cu doi martori, înainte de toate e de lipsă ca cel ce-și face testamentul să știe scrie și cetti și ca astfel întreg testamentul să-l scrie el cu mâna lui.

După ce a gătat cu scrisul chiamă doi martori și, dacă vrea, le cetește acestora

întreg testamentul, dacă însă vrea, ca martorii să nu știe ce se cuprinde în el, le spune martorilor cam următoarele :

— „*Scrisoarea aceasta scrisă și subscrisă de mâna mea cuprinde voința mea din urmă sau testamentul meu*“.

Dacă testamentul încă nu ar fi subscris, atunci e de lipsă ca să-l subserie în fața martorilor. După aceea vine *declarația martorilor, cari dovedesc, că cel ce i-a chemat le-a arătat scrisoarea despre care a zis, că e voința lui din urmă și că în fața lor și-a iscălit numele sub scrisoare.*

Când martorilor li se arată un testament scris și iscălit gata de mâna celui ce-și lasă averea, ei numai atâta au să dovedească, că cel ce-și face testamentul, în ființa de față a amândurora, le-a arătat scrisoarea despre care a zis, că ea cuprinde voința sa din urmă, iscălită de mai înainte cu propria lui mână. După aceasta apoi urmează „*datul testamentului*“, adică punerea anului, luni și a zilei, când s'a făcut și a locului unde s'a făcut testamentul.

Lucrul acesta de-altcum e neapărat de lipsă la toate testamentele, ori de ce soiuri ar fi.

Un testament, despre care nu se știe când și unde s'a făcut, nu are nici o valoare, nu-i bun de nimic.

2. Tot cam astfel se face și testamentul, care e scris de o mână străină, dar e iscălit de cel ce-și face testamentul. Numai cât aici sunt de lipsă patru martori. Și aici se poate, ca martorii nici să nu știe ce se cuprinde în testament, e destul, dacă cel ce l-a chemat, ca să-și facă testamentul în fața lor spune, că scrisoarea iscălită de el e testamentul lui.

După aceasta martorii adăugă din partea lor în testament, că cel ce și-a făcut testamentul în fața lor le-a arătat scrisoarea aceasta, despre care a zis, că cuprinde voința lui din urmă. Mărturisirea aceasta a martorilor, făcută pe testament — adecă sau în capătul lui sau pe fața din afară a lui, o subscriu toți martorii. Apoi se scrie data, adecă locul unde, și timpul când s'a făcut testamentul.

Dacă cel ce-și face testamentul încă nu l-a fost iscălit, până a nu se aduna martorii, atunci e dator să-l iscălească în fața celor patru martori, cari trebuie apoi să mărturisească, că testamentul a fost iscălit în fața lor.

Precum am spus la testamentul cel cu doi martori, și aici cel ce-și face testamentul poate, dacă vrea, să-l cetească înaintea martorilor. Însă aceasta nu e de lipsă și testamentul va fi bun și dacă nu s'a cetit.

3. În urmă sunt testamentele *făcute de un om, care nu știe nici scrie, nici ceti, sau de un om, care știe scrie, dar bunăoară din cauză, că-l doare mâna dreaptă nu se poate iscăli pe testament.*

Aici legea pretinde apriat, *ca testamentul să se cetească înainte de a fi iscălit.* Dacă nu s'a cetit, nu are nici o putere și se poate strica. Așa dară prin aceasta se deosebește de celelalte soiuri de testamente. *Aici martorii trebuie neapărat să știe, că ce se cuprinde în scrisoare.*

Testamentul acesta se face în modul următor: Cel ce vrea să-și facă testamentul, trebuie să-și caute un om, care să-i facă scrisoarea, să-l pună pe hârtie voința lui din urmă, adică toate hotărârile cu privire la avere.

Când e gata scrisoarea, trebuie să cheme patru martori. Unul din ei poate fi și cel ce a scris scrisoarea.

Fiind toți patru martorii de față, unul din ei, care știe celt și scrie, trebuie să cetească scrisoarea cu glas înalt, așa, ca toți martorii să o înțeleagă.

Deaceea e bine, ca testamentul să fie scris într'o limbă, pe care o pricepe, atât cel-ce își face testamentul, cât și toți martorii. Dacă însă testamentul se face în o limbă, pe care cel ce-și face testamentul nu o înțelege, trebuie cel puțin doi dintre martori să știe scrie și celt în limba în care a fost scris testamentul. După ce s'a celtit testamentul, cel ce și-l face trebuie se declare tot înaintea martorilor, că scrisoarea, ce s'a celtit, e priade întru toate voința lui din urmă, adecă testamentul lui.

Acum urmează iscălirea testamentului. Anume unul dintre martorii, cari știu scrie și celt, trebuie să iscălească sub testament numele celui ce testează averea, iar acesta pune degetul pe cruce.

După-ce s'a făcut aceasta, martorii trebuie să dovedească tot pe testament, că tot ce cere legea s'a făcut întocmai. Așa dară ei trebuie să dovedească, că testamentul s'a celtit în fața lor, că cel ce și face testamentul

le-a spus cu gratu înalt că în testamentul acela e volnța lui din urmă și că cel ce-și face testamentul și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui, iscălit de unul dintre martori. Apoi se iscălesc și martorii. Numele celui ce nu știe scrie îl iscălește celalalt martor, care știe scrie, iar acesta pune degetul pe cruce. Dar cel puțin doi dintre ei trebuie să știe scrie.

Și la testamentele acestea e neapărat de lipsă să se scrie data.

*

Mai trebuie să amintesc ceva despre modul, cum trebuie făcute testamentele în scris atunci, când cel ce își face testamentul atâtea are de spus, încât nu încap toate pe o coală de hârtie, ci testamentul se scrie pe două sau mai multe coale.

În privința aceasta legea încă a fost cu luare aminte și s'a îngrijit, ca să nu poată face nime înșelătorie. Pentrucă e tare ușor, ca cineva la un testament din trei sau patru coale să scoată frumușel o coală din mijloc și să pună alta în locul ei, în care a scris ce-a vrut el.

Deaceea legea zice, că îndată ce testamentul vine scris pe mai multe coale de hârtie, coalele acestea trebuie cusute cu ață, iar pe capetele aței, cel ce-și face testamentul, precum și unul dintre martori, trebuie să-și pună pecetea așa, ca nimenia să nu poată desface ața și coalele.

CAP. V.

Despre martori.

Fiind martorii atât de trebuincioși la facerea testamentului, încât dacă nu ne ținem de prescripțiile legii în ceea ce privește martorii, întreg testamentul nu-i de treabă, află de lipsă ca să înșir aici tot ce hotărăște legea în privința lor. Legea nu ne spune numai aceea *câți* martori sunt de lipsă, ci și aceea, *cum* au să fie acești martori.

Sunt unele cerințe fără de care nimeni nu poate fi martor la un testament.

Nu poate fi martor la un testament *cel ce nu a împlinit încă 18 ani, apoi orbii, surzii și mușii*. Pentrucă copiii sub 18 ani n'au încă priceperea destulă, ca să înțeleagă însemnătatea unui testament. Iar orbii, surzii și

muști, sau nu văd, sau nu aud, sau în fine nu pot mărturisi despre ceea ce se cuprinde în testament.

Pentru că nu odată se întâmplă, că moștenitorii se iau la proces între ei, și unul sau altul nu vrea să recunoască puterea testamentului. Atunci martorii, cari au fost de față la facerea testamentului, trebuie să pună mărturie sub jurământ despre aceea, că toate s'au întâmplat așa cum e scris în testament. E natural, că un orb nu va putea face lucrul acesta, deoarece el nu a văzut nimic, tot astfel mutul, chiar de a văzut tot, nu va putea pune mărturie. Tot astfel nu pot fi martori cei, cari nu au mintea sănătoasă.

Nu au drept de martor în urmă cei cari au fost odată judecași pentru jurământ strâmb sau pentru o faptă izvorâtă din poftă de câștig, cum e furtul, înșelăciunea, tâlhăria, găzduitul hoșilor și altele de felul acestora.

Pentru că, cine s'a dovedit odată de mincinos și a fost în stare să-și vândă sufletul, mărturisind strâmb, sau care și-a dat pe față pofta de-a se îmbogăți pe nedreptul, pe spatele altuia, acela ușor poate luneca în păcat și a douaoară, și poate fi câștigat

să facă mărturisire strâmbă cu prilejul unui testament făcut cu înșelăciune.

Tot cu privire la martori mai prescrie legea, că *dintre martorii, cari iau parte la facerea unui testament cel puțin jumătate trebuie să știe scrie și cetti.* Așadară la testamentul cu doi martori trebuie să știe scrie și cetti cel puțin unul, iar la cel cu patru martori, cel puțin doi inși.

Toate însușirile acestea sunt neapărat de trebuință, pentruca un testament să fie bun. Așa dară dacă la facerea cutărui testament au luat parte martori, cari nu au toate însușirile de lipsă, testamentul se poate răsturna.

O greșală cât de mică poate aduce o mare pagubă celor, cari au nădăjdut oarecare foloase din testament. Și să nu se mângăie nime cu aceea, că fiind greșala mai mică, sau nu o bagă nime în samă sau și de o află, judecătorii nu va strica întreg testamentul pentru nimica toată. Lucrul stă cu totul altfel. Neamurile, cari au fost păgubite prin testamentul prin care cel ce a murit a lăsat averea altora și nu lor, vor face mai întotdeauna încercarea să-l strice.

Se vor duce la vreun avocat, care cunoaște legea. Avocatul apoi abunăseamă, că va afla și greșala cea mai mică. E destul bună-oară, să afle că jumătate dintre martori nu au știut scrie și ceti, ori că unul sau altul dintre martori a fost surd sau orb, ori că martorii nu au fost cu toții de față până s'a făcut testamentul. Incepe apoi procesul și urmarea e, că testamentul se strică și averea nu se moștenește după voința cea din urmă a celui ce și-a făcut testamentul, ci după hotărârile legii *cu privire la moștenire*. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este încă o cerință în privința martorilor, care, deși nu ne ținem de ea, totuși nu are ca urmare stricarea testamentului întreg, ci numai a unei părți a lui.

Anume legea zice următoarele:

Nu pot fi martori aceia căroro încă le vine ceva avere din testamentul la care au fost folosiți ca martori.

Să spun un exemplu:

Gheorghe a Rusului își face testamentul și își lasă jumătate averea fimei sale Ana, iar cealaltă nepotului său Petru. După moartea lui Gheorghe, urmașii se ceartă

între ei și lucrul ajunge la judecătoria. Aici un avocat descopere, că testamentul nu e bun, pentrucă Petru, căruia îi vine după testament o parte de avere, însuși a fost unul dintre martori când s'a făcut testamentul. Legea însă oprește lucrul acesta. Inșă totodată spune legea și aceea, că în astfel de împrejurări *testamentul nu se poate strica, ci urmarea e numai că cel ce a fost ca martor la testament, nu poate moșteni în urma testamentului aceluia.*

Așa dară în exemplul de mai sus urmarea va fi, că fiina Ana va moșteni jumătate averea, după cum spune testamentul, Petru însă nu va putea moșteni cealaltă jumătate, ci ea se va împărți între rudeniile lui Gheorghe după moștenirea după lege. Așa dară, dacă după Gheorghe nu au rămas nici copii, nici părinți, vor moșteni nepoții lui. Dacă Gheorghe a avut vreo patru nepoți atunci fiecare din ei va căpăta din jumătatea de avere, care era să fie numai a lui Petru, câte a patra parte.

Dar legea prescrie și aceea, că prin cutare testament să nu poată moșteni nici chiar rudeniile mai deaproape ale celor cari au fost martori la testament. Legea înștră

apriat rudentile acestea. Anume nu pot moșteni:

1. Copiii, nepoții și strănepoții, apoi părinții, moșii și strămoșii martorului.

2. Nu pot moșteni frații, surorile și veri dulei ai martorului.

3. Mai departe nevasta, frații, părinții și copiii nevestei martorului, și

4. Nevestele fraților martorului.

Să vedem un exemplu:

Avem un testament a lui Nicolae Bob, răposat fără copii, care zice așa: „A patra parte din avere o las iubitului meu frate Ioan, a patra parte nepotului meu Alexandru, a patra parte să fie a finei mele Ana, iar ce rămâne a iubitei mele soții Susana“.

La facerea acestui testament a fost unul dintre martori Gheorghe Bob.

Neamurile, cari nu au fost mulțumite cu testamentul, au cerut, prin un avocat, ca acela să fie stricat, pentrucă unul dintre martori, Gheorghe Bob, a fost înrudit, atât cu Ioan, cât și cu Alexandru și cu Ana.

Dupăce s'a dovedit, că martorul Gheorghe Bob, e feciorul lui Ioan, căruia i-ar fi venit a patra parte de avere și astfel Gheorghe

Bob nu a putut fi martor, tribunalul aduce hotărârea că Ioan nu are drept să moștenească după testamentul acela. Tot astfel de hotărâre a adus și față de Alexandru, care e văr dulce cu martorul Gheorghe Bob, și față cu Ana, care e cumnata martorului, adică nevasta fratelui lui Gheorghe Bob. Nevasta lui Nicolae Bob, Susana, care nu a fost neam așa de deaproape cu martorul Gheorghe Bob, își va ține partea ce-i vine după testament. Celelalte trei părți din patru, cari erau să fie ale lui Ioan, Alexandru și Ana; se vor împărți între rudeni *după lege și nu după testament.*

Să băgăm însă bine de seamă, că hotărârea aceasta a legii are numai atunci putere când nu sunt alți martori în numărul cerut de lege.

Bunăoară, dacă în pilda de mai sus, afară de martorul Gheorghe Bob, mai sunt alți patru martori, cari nu sunt înrudiți de loc cu cei ce vor moșteni după testament, atunci testamentul va rămânea întreg în putere.

Tot astfel bunăoară la un testament cu doi martori, dacă afară de martorul, care e rudenie cu cel care moștenește, mai sunt

alți doi mărtori streini, testamentul nu va avea nici o scădere.

Din toate câte am spus până acum despre mărtori putem scoate două învățături foarte folositoare și anume: 1. *Că dacă nu suntem în curat, câți mărtori sunt de lipsă la un testament și că unul sau altul dintre ei are sau nu însușirile cerute de lege, mai bine să luăm mai mulți decât prea puțini.* Mărtori pot fi și mai mulți de câți cere legea, dar dacă sunt mai puțini testamentul e rău. 2. *E bine să ne folosim de mărtori, cari nu sunt înrudiți cu cei, căroro lăsăm avere prin testament.* Și dacă nu suntem în curat cu aceea, că vre-unul dintre mărtori e așa de înrudit cu care-va dintre moștenitori, încât aceasta să-i strice testamentului sau moștenitorului, mai bine luăm alt mărtor strein.

Dacă vom urma aceste sfaturi nu ne putem teme, că ni-se va strica testamentul din cauza mărtorilor.

Mai are legea o hotărâre deosebită *fajă de cel ce scrie testamentul.* De obiceiul celce nu știu scrie și celți roagă pe cineva, care știe carte ca să-i pună pe hârtie voința lui din urmă. Însă se poate întâmpla, ca și cel ce

știe scrie și cetit încă să încredințeze pe altul, ca să-i scrie testamentul, ori pe cel scris de el, să i-l scrie înc'odată mai frumos și mai ceteț. Cel ce scrie testamentul poate fi și el unul dintre martori, dar se poate și aceea ca el să nu fie martor, ci numai scriitorul testamentului. Ori cum ar fi celce scrie cu mâna lui testamentul, mai ales când îl face pentru un om care nu știe scrie și cetit, ușor vine în ispită să bage în el câteva vorbe, ca și când și lui i-ar fi lăsat o parte din avere. Sau bunăoară cel ce-și face testamentul vorește să-i lase și scriitorului, să zicem, 1000 Lei, iar cel ce scrie apasă puțin din peană, așa ca să iasă 10.000 Lei. Nici nu-i de mirat, pentrucă precum zice zicala „cine împarte parte-și face“.

Ca celce scrie testamentul să nu poată face nici o înșelăciune, legea hotărăște, că *dacă în testament e vorbă, ca și cel ce l-a scris sau neamurile lui să capete o parte din avere, partea aceasta a testamentului numai așa să aibă putere :*

1. *Dacă cel ce lasă averea, partea aceasta a testamentului în care e vorba de scriitorul testamentului, a scris-o cu mâna lui proprie.*

Așa dară, cu alte vorbe, întreg testamentul îl poate scrie și un om străin, dar dacă e vorba, ca prin testamentul acesta și scriitorul lui să capete o parte oare-care, acolo unde e vorba despre el nu este iertat să fie scrisoarea lui, ci trebuie să o scrie cel ce-și face testamentul.

2. Sau chiar dacă a scris-o și partea aceasta scriitorul testamentului, e neapărat de lipsă ca îndată sub ea să-și iscălească numele celce-și face testamentul.

Așa dară nu-i destul ca să iscălească testamentul numai la capăt, ci și îndată sub cuvintele unde e vorba, ca să capete ceva și celce a scris testamentul.

3. În urmă dacă cel ce-și face testamentul nu ar ști nici serie, nici ceti, încă poate lăsa avere la cel ce scrie testamentul, numai cât e de lipsă ca în fața martorilor să întărească cu graiu viu hotărârea aceasta.

Așa dară trebuie să declare apriat înaintea martorilor că scrisoarea, care s'a cetit înaintea lor e voința lui din urmă și că celui ce a scris testamentul i-a lăsat cu adevărat partea de avere cuprinsă în scrisoare.

Dacă nu ne vom ținea de prescrierile legii în privința felului, cum trebuie făcut testamentul prin care moștenește și cel-ce l-a scris, urmarea nu va fi aceea, că va fi rău întreg testamentul, ci, că cel-ce l-a scris nu va putea moșteni nimic după acest testament.

Cu privire la martori legea nu face nici cu o vorbă pomenire, că oare numai bărbații pot fi martori sau și femeile? Dect putem spune cu hotărâre, că la facerea unui testament pot fi ca martori și femei.

E de mare însemnătate lucrul acesta. Să ne aducem numai aminte, că vara pe vremea lucrului toată ziua nu-i mai nici un bărbat pe acasă, ci toți sunt la câmp.

Dacă se bolnăvește cineva vara, și simțindu-și aproape sfârșitul, ar voi să-și facă lute testamentul, tare cu greu ar găsi patru bărbați, cari să-i fie martori. Ar trebui să trimită pe cineva afară la hotar după bărbați. Și cine știe că și atunci găsi-re-ar patru bărbați, cari să-și lase lucrul și să vină în sat.

Deaceea e înțeleaptă întocmirea, ca și multerile să poată fi martori. Precum se va vedea mai ales la testamentele, cari se fac

numai cu graiu viu, așa dară fără scrisoare, chiar și în zi de vară tot se vor găsi în sat patru muleri, cari să vină iute la patul bolnavului și să-i asculte voința din urmă.

CAP. VI.

Despre testamentele verbale (făcute prin graiu viu).

În cele de până acuma a fost vorba tot numai despre felul, cum trebuie făcute testamentele *în scris*.

Legiuitorii însă au fost cu băgare de seamă și la împrejurarea, că nu totdeauna e cu putință să îplinească cineva toate cerințele unui testament în scris.

Am văzut, că la testamentul făcut în scris e de lipsă, ca să fie cineva, care să știe scrisoare și dintre martori, cel puțin jumătate, încă trebuie să știe serie și ceti.

Astfel dacă toți oamenii ar fi siliți, să-și facă testamentul numai în scris, mulțime de oameni nu și-ar putea face testament.

Ușor ne putem închipui, că cineva e dus la munte cu oile și acolo îl apucă boala, sau cineva e pe câmp la lucru și deodată

simte că îi vine rău și că i se apropie sfârșitul vieții. Nici la munte, nici pe câmp, nu se află, nici un om, care să știe scrie, nici martori și tatori de carte. Dar n'au nici unde scrie, — n'au condetiu, cerneală, hârtie. Astfel bietul om nu și-ar putea face testamentul.

Legea însă nu voește să răpească delanimenea dreptul acesta și deaceea, pe lângă testamentul în scris, a rânduit așa numitul „*testament verbal*“, „*testament oral*“ sau testamentul făcut *prin graiu viu*.

Aici nu e de lipsă nici scrisoare, nici ca martorii să știe scrie și ceti.

Nu-i de lipsă altceva decât, ca cel ce-și face testamentul să cheme patru martori și în fața acestora să declare cu graiu viu, cui își lasă averea, apoi câtă parte să capete fiecare moștenitor, cu un cuvânt toate hotărârile în privința averii lui. După aceasta apoi trebuie să declare apriat că: „*declarația aceasta, făcută înaintea martorilor să se privească de testamentul lui verbal*“.

Fiindecă aici nu se face scrisoare, voința din urmă a celui ce-și face testamentul nu rămâne întipărită, decât în mintea celor patru

martori. Deaceea aici se cere, ca martorii să priceapă limba în care se face testamentul. Așa bunăoară, dacă cel ce-și face testamentul cu graiu viu vorbește românește, toți martorii trebuie să știe românește.

Cel ce-și face testamentul, trebuie să-și spuie voința din urmă *cu graiu respicat și în întregime*. Cum se înțelege lucrul acesta?

Așa, că nu e iertat ca el numai să răspundă la întrebările puse de un martor, bunăoară, așa :

Martorul: Vrei să-ți faci testamentul verbal? BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspunsul: — Dreau.

Martorul: Așa e, că lași casa lui Ioan?

Răspunsul: Da.

Martorul: Lui George nu-i lași nimic?

Răspunsul: Nu.

Un astfel de testament, în care cel ce și face testamentul nu face alta decât răspunde cu *da* și *ba* la întrebările puse lui de un martor sau de altcineva, nu e bun de nimic.

El trebuie să spună *insuși* ce vrea, cui lasă ceva, și cui nu.

Bunăoară va trebui să zică așa :

„Simțind că mi-se apropie sfârșitul vieții, v'am chemat, ca să-mi fac testamentul. Averea mea toată, atât mișcătoare, cât și nemiscătoare, o las nepotului meu Ioan. Nepotului meu Gheorghe, care cât am trăit în viață m'a tot supărat, nu-i las nimic. Ceace vă spun acum e voința mea din urmă” sau : „e testamentul meu făcut cu gratiu viu“.

Nu-i vorbă, că le este iertat și la martori să pună întrebări, dar numai atunci, când nu au înțeles bine ceva, bunăoară ar fi mai mulți nepoți cu acelaș nume și martorii ar vrea să știe apriat, care e acela căruta vrea să-i lase averea.

În privința însușirilor, ce trebuie să le alibă martorii și aici cere legea, tot ceceace am văzut, că e de lipsă la testamentul făcut în scris.

Numai o deosebire este și anume, că aici nu e de lipsă, ca jumătate dintre martori să știe ceti și scrie.

E de lipsă însă și aici :

1. Ca martorul să fi împlinit 18 ani ;
2. Să nu fie surd, mut sau orb ;
3. Să fie cu mintea întreagă ;

4. Ca să nu fi fost judecat la temniță pentru jurământ strâmb sau pentru fapte nelegiuite, izvorâte din poftă de câștig, cum e furtul, tâlhăria, înșelăciunea și celelalte.

Și aici e de lipsă, ca martorii să fie deodată de față în tot timpul cât ține facerea testamentului.

Și la testamentele aceste trebuie să fim cu luare aminte, ca să nu punem de martor pe cineva cărui încă voim să-i lăsăm avere prin testamentul acela. Ba nici atunci, când averea sau o parte a ei are să o capete vre-un neam de-a cutărul martor.

Așa dară nu pot moșteni prin testament după cineva următorii :

1. Cei ce au fost ca martori la facerea testamentului.

2. Părinții, moșii, copiii și nepoții unuia dintre martori, precum și frații și verii lui.

3. Nevasta martorului și frații nevestei lui, părinții și copiii nevestei.

4. Nevestele fraților martorului.

Să băgăm bine de seamă, că și aici stă ceea ce am spus la testamentul făcut în scris, că testamentul nu se strică prin aceea, că prin testamentul acela e să capete avere și

unul dintre martori sau vre-un neam de-al lui, ei urmarea e numai aceea, că martorul sau părinții, frații, copiii, nepoții, verii, nevasta și celelalte neamuri ale martorului nu vor avea drept să capete partea sau averea, ce li s'a lăsat lor prin testamentul acela.

Și lucrul acesta e stricăcios. Une-ori poate să păgubească mult pe cel interesat.

Să ne gândim numai la exemplul când cineva vrea să lase jumătate averea nevastăii lui de a doua cu care a trăit fericit și îndestulit mulți ani, iar cealaltă jumătate vrea să fie a copiilor lui din căsătoria cea dintâi.

Pe patul de moarte omul meu chiamă tute patru martori și le spune acestora voința lui din urmă. Din nenorocire unul dintre martori însă e văr cu nevasta lui și astfel blata mulere nu poate moșteni nimic, ci rămâne numai cu ce-i dă legea.

Trebuie să spun aici un lucru, anume: că toate cerințele, câte le prevede legea la facerea unui testament, nu sunt numai de flori de măr, ori ca să năcăjească pe oameni cu ele. Ele au însemnătatea și mentrea ca să se delătore înșelătorile, ce s'ar putea face cu testamente false.

La facerea unui contract între doi oameni încă se cer unele lucruri, însă nici pe departe nu atâtea ca la un testament.

Lucrul acesta încă își are cauza lui. Pentru că la un contract, și dacă se face înșelătorie, cei cari au făcut contractul sunt în viață și astfel își pot apăra dreptul lor.

Dacă cineva le-a pus numele pe o scrisoare, despre care ei nu au știre, pot să dovedească, că e înșelăciune la mijloc; pe când testamentul numai atunci vine în întrebuințare, când cel ce l-a făcut a murit. Astfel dacă cineva ar pune cu înșelăciune sub un testament numele cutărui om, acesta nu se mai poate apăra, nu poate spune, că aceea nu e scrisoarea lui, că el nu așa și-a lăsat averea cum e în scrisoare. Deaceea e de lipsă, ca la facerea ori-cărui testament să se observe întocmai toate lucrurile pe cari le cere legea și cari, precum am văzut și la testamentul făcut în scris, sunt cu mult mai stricte, ca la alte scrisori, cum s. e. sunt contractele.

La testamentul făcut *cu graiu viu* legea încâtva e mai puțin aspră, ca la cele făcute *în scris*. Pricina e, că a vrut să dea puțință

și celor neștiutori de carte sau celor, cari nu pot împlini cerințele testamentului în scris, să-și spună voința din urmă.

Ca totuși să silească oare-cum pe oameni să-și facă testamentul *în scris* și numai în caz de lipsă mare să-l facă cu graiu viu, legea hotărăște, că fiecare testament făcut cu graiu viu numai așa are putere dacă :

1. *Cel ce l-a făcut nu a trăit mai mult decât trei luni dela facerea lui, sau*

2. *Și dacă a trăit mai mult decât trei luni, însă până la moarte a fost tot rău bolnav, ori a fost tot stricat la minte, încât nu și-a mai putut face alt testament.*

Lucrul acesta e de mare însemnătate, deaceea să vedem mai deaproape, că ce vrea să zică legea cu hotărârile acestea.

Să luăm o pildă, care ne va lumina mai bine :

Ioan al Gușului, cloban la munte, odată s'a bolnăvit rău și crezând, că o să moară, și-a adunat în jurul lui alți patru clobani dela turmele din vecini și și-a făcut testamentul cu *graiu viu*, că altcum nici nu se putea, neavând la munte nici unelte de scris, nici om cu pricepere, care să-l facă scrisoarea.

Intr'aceea însă i se face mai bine, ba peste o lună se duce și la oraș, și mai trăiește vreo zece ani.

După moartea lui acela, cărora le-a fost lăsat averea prin testamentul verbal, vreau să ia averea în folosință. Celelalte neamuri însă se împotrivesc fiindcă, după-cum au aflat ei, după lege testamentul făcut cu graiu viu acum zece ani, nu mai e bun, deoarece Ioan al Guțului a trăit mai mult de trei luni după facerea lui. Neamurile vor avea dreptul și testamentul se va strica.

Din exemplul acesta vedem, că testamentul făcut cu graiu viu, e lăsat oare-cum numai pentru caz de lipsă mare, când cineva trage de moarte și nu are cine să-i facă scrisoare. Dacă însă se însănătoșează și după aceea mai trăiește încă multă vreme, atunci nu poate zice, că nu-și poate face testament în scris.

Cum am văzut și în exemplul cu cio-banul, el după însănătoșare a fost și prin oraș, deci putea să-și facă acolo testamentul în scris.

Se întâmplă însă, că cineva se îmbolnă-vește rău și crezând că o să moară, chiamă

4 martori și înaintea lor își spune voința din urmă *cu graiu viu*. Nu moare însă, dar nici nu i se face mai bine, ci zace în pat greu morbos aproape un an.

În sat nu e nime cine să-i știe face testamentul în scris, iar la oraș nu poate merge, fiind legat de pat.

În astfel de cazuri și legea e mai îngăduitoare, și precum am spus mai sus, testamentul rămâne în valoare cu toate că cel ce l-a făcut a trăit mai mult de trei luni dela facerea lui.

Numai cât înaintea legii nu e destul, ca să zicem, că ceva s'a întâmplat așa și nu altfel, ci trebuie și dovedit. E întrebarea acum, *cine are să dovedească*, că cel ce și-a făcut odată testamentul cu graiu viu, în tot timpul cât a trăit, începând dela facerea testamentului și până la moarte, a fost așa de morbos încât nu și-a putut face testamentul în scris?

Legea zice, că *acela trebuie să dovedească, care vrea ca testamentul să rămână în putere și astfel să moștenească după el*.

Așa dară nu ceice vreau să strice testamentul trebuie să dovedească, că cel ce

a murit după trecerea alor 3 luni de când și-a fost făcut testamentul cu graiu viu a fost în stare să-și facă testamentul și în scris, *ci aceia, cari sunt pe lângă testament, trebuie să dea dovezi, că cel ce a murit, în tot timpul a fost așa de rău morbos, ori a fost neîntrerupt stricat la minte, încât nu și-a putut face alt testament.*

Pentru ca să se vadă mai apriat legătura, precum și deosebirea ce este între testamentul făcut în scris și cel cu graiu viu, trebuie să spun și aceea că ce se întâmplă bunăoară, când un testament făcut cu graiu viu, mai târziu e pus pe hârtie. Cu alte cuvinte când unul sau altul dintre martori sau toți împreună își înseamnă pe o hârtie, ceea ce le-a spus cu graiu viu cel ce și-a făcut testamentul.

O astfel de scrisoare, cu toate că e subscrisă de patru martori, *tot nu va fi testament în scris, ci numai o însemnare despre un testament făcut cu graiu viu.*

Pentru că, precum știm, la un testament făcut în scris după toată rânduiala se cer multe de toate.

Așa e de lipsă între altele ca să fie deodată de față atât martorii, cât și cel ce-și face testamentul în scris și ca în fața lor să-l subscrie și să declare că acela conține voința lui.

Deaceea însemnarea făcută mai târziu din partea martorilor nu va fi testament în scris, ci numai o scrisoare de dovedire, făcută pe seama martorilor, ca să nu uite cele ce le-a spus cu graiu viu cel ce și-a făcut testamentul în fața lor.

Cu totul altceva e când cineva, după-ce și-a făcut odată testamentul cu graiu viu, se socotește altfel și-l face din nou, însă de astădată în scris și după toate cerințele legii. În cazul acesta testamentul din urmă, adecă cel în scris, va strica pe cel dintâi, Pentrucă, să ne însemnăm bine, că de câte ori rămân după cineva, care a murit, mai multe testamente, dintre ele acela va fi bun care a fost făcut mai pe urmă, iar cecelealte nu vor avea valoare.

Așa, spre exemplu, să zicem că cineva și-a făcut în anul 1900 un testament în scris. Peste un an s'a socotit altfel și și-a mai făcut unul, în urmă peste câteva luni pe

patul de moarte și-a făcut un al treilea testament cu graiu viu, prin care a lăsat averea altui om, și nu aceluta, căruia i-o lăsase prin testamentele făcute mai înainte.

După cele spuse urmează, că dintre testamentele acestea numai testamentul *verbal*, *ca cel din urmă, va avea valoare*, bine înțeles, dacă acela e făcut în toată regula.

CAP. VII.

Despre testamentele privilegiate.

Sunt împrejurări în viață când e foarte greu ca cineva să împlinească chiar și cerințele unui testament făcut cu graiu viu și cu atât mai puțin ale unui testament în scris.

În astfel de împrejurări se fac așa numitele testamente privilegiate.

Să vedem cari sunt împrejurările în cari se pot face testamentele privilegiate :

1. Știm cu toții, că în vremuri de grea încercare, când în cutare comună bântule colera, ciuma, sau alte boale lipicioase, ce frică cuprinde pe fiecare om. Din cauza aceasta fiecare om se ferește de celalalt, ca nu cumva să capete și el boala lipicioasă.

În astfel de împrejurări e foarte greu, ba aproape cu neputință, ca cineva să poată aduna la un loc patru martori, câți sunt de lipsă la facerea unui testament în scris sau cu gralu viu.

Deaceea vine legea și face mai multe înlesniri, atât în privința martorilor, cât și a celorlalte cerințe.

Cu privire la martori, legea zice, că în astfel de vremi de grea încercare, sunt de lipsă cu doi martori mai puțini, ca de altă dată.

Așa dară, fiindcă la testamentul scris întreg și iscălit de mâna celui ce-și face testamentul, precum știm, să cer de obicei numai doi martori, în astfel de vremi grele, când în sat bântuie boale lipicioase, sunt de lipsă cu doi mai puțini, adecă nu-1 de lipsă nici un martor.

Așa dară cine știe scrie și ceti, în vremi de aceste, nu are lipsă să alerge după martori, ci e destul dacă se pune la masă și își scrie el însuși voința din urmă, apoi o iscălește cu declarația, că ceea ce se cuprinde în scrisoarea aceasta e testamentul lui.

La testamentele făcute în scris, unde se cer de altădată 4 martori, precum și la cele făcute cu graiu viu, în tot timpul cât bântuite boala lipicioasă, sunt destui și numai doi martori. Dintre aceștia, la testamentele făcute în scris, numai unul trebuie să știe serie și ceft.

Precum am fost amintit atunci, când am vorbit despre martori, ca cineva să poată fi martor să cere, ca să fi împlinit 18 ani. La testamentele făcute în vreme de ciumă sau altă boală lipicioasă, însă, legea se mulțumește și cu martori de aceia, cari au împlinit numai 14 ani. Aceasta încă e o ușurare mare.

Celelalte cerințe însă trebuie să le aibă și aici cei ce vreau să fie martori la facerea testamentului.

Așa dară și aici martorii trebuie să fie întregi la minte, nu-i iertat să fie orbi, surzi sau muși, nu-i iertat ca ei să fi fost judecați la temniță pentru fapte izvorâte din poște de câștig și celelalte. Nici la testamentele acestea nu-i iertat ca martorul să fie neam cu cel căruia îi va rămâne averea prin testament, și nici martorul însuși nu poate moșteni prin

un testament la care el a fost unul dintre martori.

Mai este încă o înleznire de foarte mare însemnătate și anume aceea, că la astfel de testamente legea nu pretinde, ca toți martorii să fie deodată de față.

Am văzut, că la celelalte testamente, atât la cele în scris, cât și la cele cu grațiu viu, e neapărat de lipsă, ca toți martorii să fie de față, dela început până la sfârșit în vreme de ciumă ori altă boală lipicioasă însă, ar fi cu neputință, sau de tot greu să aduni 4 oameni la un loc. Pentru că în astfel de vremi fiecare om se ferește ca de foc, să se întâlnească cu alți oameni, ca nu cumva să capete și el boala.

De aceea înzad ar chema cineva martori, ca să-și facă testamentul, că nu ar veni nimeni.

Legiuitorii au înțeles lucrul acesta și de aceea au permis, ca să se poată face testamentul, așa, că cel ce vrea să-și spună voința din urmă cu grațiu viu, să meargă pe rând la fiecare dintre martori și să-l roage să-i fie mărturie la facerea testamentului.

La testamentul făcut în scris e de lipsă, ca cel ce-și face testamentul să-l arete pe rând fiecărui dintre martori, să-l citească și să-l subscrie fiecare din ei.

2. O altă împrejurare, în care se poate face testament privilegiat e atunci, *când cel ce vrea să-și facă testamentul călătorește pe mare.*

Și aici legea cere cu doi martori mai puțini ca de altădată. Pentrucă omul, care e pe drum nu-și poate nici odată isprăvi lucrurile ca acasă. Pe o corabie e cu mult mai greu să afli martori, cari să te cunoască și cari să vrea să-ți steie într'ajutor.

Deaceea și aici, cine știe scrie și cetti, mai bine face dacă se pune el și scrie cu mâna lui întreg testamentul, pentrucă atunci n'are trebuință de nici un martor. Dacă însă nu ar ști scrie, sau, dacă ar vrea să-și facă testamentul cu gratu viu, are lipsă *numai de doi martori.*

Și aici este regulă, că martor poate fi și cel ce a împlinit *14 ani*, însă celelalte cerințe toate sunt de lipsă, întocmai ca la celelalte testamente.

Ba la testamentele făcute pe corabie e de lipsă și aceea, *ca toți martorii să fie deodată de față*. Precum am văzut la testamentele făcute în vreme de ciumă, e lucru de sine înțeles, ca legea să nu ceară, ca toți martorii să fie de față deodată; pe când la testamentele acestea nu-i de ce să se facă abatere. Oamenii și așa sunt pe o corabie toți împreună, așa că e tare ușor ca martorii să fie deodată de față la facerea testamentului.

3. În urmă *tot o împrejurare în care legea permite ca să se facă teste cu mai puțină ceremonie, e războiul*.

Fiecare își poate închipui, că ce răsturnare și învălmășală produce un războiu.

Nu numai soldații, cari niciodată nu știu că oare mai ajunge-vor ziua de mâine, ci chiar și oamenii pacinici, locuitorii ținutului unde curge războiul, sunt primejduiți în averea și viața lor.

Și în astfel de învălmășeală unde fiecare om numai de sine se îngrijește, e foarte greu să îndeplinești toate formele câte le cere legea la facerea unui testament.

Deaceea legea și aici permite facerea testamentelor privilegiate.

Aici însă trebuie să facem deosebire între dreptul ce-l au soldații și între acela ce-l au ceilalți locuitori.

Soldații, din ziua când s'a dat de știre, că se începe războiul și astfel oștile s'au pus pe picior de bătaie, își pot face teste-mente privilegiate ori unde ar fi ei; pe când ceilalți locuitori, așa dară cari nu sunt sol- dați, numai atunci dacă se află și ei pe câmpul de luptă, ori într'o cetate sau oraș impresurat de dușmani, sau nu șed mai de- parte decât 8 kilometri dela astfel de loc primejduit de dușmani.

În ce privește soldații, e foarte bine, ca ei să-și poată face testamentul fără multă paradă, pentrucă, zău, săracii, pe câmpul de luptă, sau ori unde ar fi, nu mult timp au să-și facă testamentul, ca acasă la ei.

Deaceea, dacă soldatul știe scrie, e destul să scrie pe un petec de hârtie, cui urea să-și lase averea de acasă.

Dacă hârtia o scrie și subscie soldatul cu mâna lui, declarând, că hârtia aceasta are să fie testamentul lui, atunci nu mai are

lipsă de nimic; iar cel ce nu știe scrie, își poate face testamentul sau prin altul, în scris, sau cu graiu viu.

La cel făcut în scris, sunt de lipsă numai doi martori. Sfatul meu e că, dacă numai poate cineva, e bine să-și facă testamentul în scris, pentru că în vreme de bătate și martorii pot fi împușcați tot așa de ușor ca și cel ce-și face testamentul și dacă acela e făcut numai cu graiu viu, murind martorii nu-l cine să-l păstreze voința din urmă. Scri-soarea însă rămâne chiar dacă moare cel ce a făcut-o, și ea se poate afla și trimite acasă moștenitorilor.

Numai când cineva chiar nu poate să-și facă testamentul în scris, neavând cu ce scrie, să se mulțamească și cu testamentul făcut cu graiu viu.

Bunăoară, cutare regiment intră mai întâiu în foc, așa, că cei mai mulți ficiori, cari nu se așteptau la asta, nici nu s'au gândit, că poate mulți din ei nu vor mai ajunge ziua de mâne.

În momentul din urmă, când sunt pe drum către dușman, îl vine unuia și altuia în gând să-și facă testamentul. Atunci e destul dacă

cineva roagă pe vecinul, din dreapta și din stânga să-i fie martori și le zice cam așa :

„Poate că voiui muri și eu mâne, de aceea, dacă cumva voi a-ți scăpa teferi și v'ați întoarce iar în satul meu, să spuneți că mi-am făcut înaintea voastră testamentul cu graiu viu și că toată averea o las vărului meu Niculae și verișoarei mele Ana. Aceasta e voința mea din urmă“.

Am spus mai sus, că testamente privilegiate au dreptul să-și facă și ceice nu sunt soldați, însă cari pe timpul războiului se află pe câmpul de luptă, sau într'o cetate, oraș, sat, sau casă încunjurată de dușman, sau locuiesc în apropiere de cel mult 8 kilometri de câmpul de luptă, ori de cetatea împresurată. După-cum știm eu toții, în ziua de azi, soldații au puști cari bat până la 2—3 kilometri, iar glonțul de tun sboară în depărtare de 4—6 kilometri. E tare lesne de înțeles, că locuitorii, cari se află așa de aproape de câmpul de luptă încât ușor îi poate strivi un glonț de tun, sau locuitorii unui oraș împresurat de dușmani, în care toată ziua dușmanul aruncă cu gloanțe de tun, nu vor fi așa de liniștiți, ca în vreme de pace. Oamenii, ca

să-și scape viața, se vor ascunde prin pivniți ori prin păduri și prin peșteri. În astfel de stări, e lucru tare cuminte, că legea dă dreptul, ca să se poată face testamentul și cu mai puțină ceremonie, ca de altă dată.

În ce privește martorii, cari sunt de lipsă, legea cere și aici întocmai aceleași însușiri ca la testamentele făcute pe corabie. Așa dară și aici poate fi martor și un copil trecut de 14 ani, însă e neapărat de lipsă, ca toți martorii să fie deodată de față.

Toate testamentele acestea privilegiate însă, numai așa sunt bune, dacă ceice și le-au făcut nu au trăit mai mult de trei luni, după ce au încetat împrejurările acele deosebite, între cari a fost iertat să-și facă testamentul privilegiat.

Cu alte cuvinte, dacă cineva și-a făcut testamentul în timp de ciumă, însă el s'a tămăduit de boală și după ce a încetat ciuma cu totul, a trăit mai mult de trei luni, testamentul făcut atunci când era ciumă, nu va mai fi bun, ci el va trebui să-și facă altul în toată regula. Tot astfel, dacă cel ce-și face testamentul pe o corabie, ori pe câmpul de luptă, după ce ajunge la useat, ori după ce

se găte rășboiul trăiește mai mult de 3 luni, testamentul își va pierde puterea.

Sunt însă și aici două împrejurări, când un testament făcut în vreme de ciumă, pe corabie, sau în rășboiu, e bun și dacă cel ce l-a făcut a trăit mai mult de trei luni, după-ce s'a coborât de pe corabie, ori după sfârșitul rășboiului.

1. Dacă cel ce și-a făcut testamentul trăiește, ce e drept, mai mult de trei luni, însă în tot timpul până la moarte a fost în așa stare încât nu și-a mai putut face alt testament.

Așa spre pildă, cineva se bolnăvește pe o corabie și își face testamentul pe care îl subșcrie numai între doi martori, așa dară testament privilegiat. După o lună se coboară pe uscat și merge acasă, unde trăiește încă vreo 6 luni. În tot timpul însă a fost așa de bolnav încât nu s'a putut mișca din pat, ba nici nu și-a venit cu totul în fire.

După moartea lui, unele neamuri nemulțămite cu testamentul, îl atacă cu proces, pentrucă, după-cum spun ei, omul meu a trăit mai mult de 3 luni dela ziua când s'a coborât de pe corabie. Aceia căroră le-a lăsat

avere prin testamentul acela, încă nu se dau învinși cu una cu două, ei se duc la un avocat care le spune, că testamentul tot va fi bun dacă vor dovedi, că cel ce l-a făcut, de când s'a dat jos din corabie și până la moarte a fost așa de morbos încât nu și-a mai putut face alt testament.

Astfel testamentul rămâne în valoare.

2. O altă împrejurare când testamentul privilegiat e *bun și dacă cel ce și l-a făcut a trăit mai mult de trei luni e atunci când celui ce și-a făcut testamentul i s'a pierdut urma, așa, că nu mai știe nime de mai trăiește sau nu și din cauza aceasta tribunalul îl declară de mort.*

Anume paragraful 733 din Procedura civilă în putere în Ardeal zice, că *dacă cineva a luat parte la un războiu și în cursul aceluia i s'a pierdut urma și dela sfârșitul anului în care s'a terminat războiul s'au împlinit trei ani, sau a fost pe o corabie, când aceea s'a scufundat, ori a fost într'altă primădie de moarte și de atunci au trecut 3 ani, fără ca numitul să fi dat semn de viață, se presupune că el a murit atunci când i s'a pierdut urma.*

Aşa dară ceice ar voi să moştenească după el n'au decât să pornească proces la tribunal, în care să dovedească că cel pe care vreau să-l declare de mort, a fost, să zicem, pe o corabie, care s'a scufundat şi nu se ştie că scăpat-a cu viaţă sau nu, însă atâtă se ştie, că de trei ani nu s'a mai auzit nimic despre el.

Iar altă lege, care uşurează şi mai mult procedura pentru declararea cuiva de mort e cea din 12 Decembrie 1923 (Mon. Of. 204), aşanumita „Legea pentru constatarea morţii prezumate (presupuse) în timpul războiului etc.“, în care se spune, că cei dispăruţi în timpul dela 13/26 Iulie 1914 până la 1 Aprilie 1921, data trecerii armatei pe picior de pace, vor putea fi presupuşi încetaţi din viaţă, dacă dela data de 1 Aprilie 1921 a trecut cel puţin un an şi nu au dat semne de viaţă.

Mai spune această lege, în Art. 1, că se aplică şi persoanelor cari nu au aparţinut armatei. Deci orice persoane şi-ar fi pierdut urma în acel timp, declararea de mort se va putea face după această lege, care cere forme mai puţine ca procedura civilă, se isprăveşte mai repede şi e mai puţin costi-

sitoare, fiind scutită de timbre. Cererile se introduc la Judecătoria de ocol, în circumscripția căreia cel dispărut a locuit pe urmă.

După Art. 13 din această lege declararea de mort, adică constatarea morții presupuse se poate face în prevederile acestei legi în timp de 5 ani socotiți dela punerea în aplicare a legii acesteia.

Trecând însă cei 5 ani și mai fiind nenumerate cazuri, în cari constatarea morții încă nu s'a făcut după formele acestea mai ușurate, s'a adus o nouă lege, care mai prolongește acest termen cu încă 5 ani.

E bine deci ca toți, cari au persoane dispărute în acel timp, să se folosească de acest termen nou și să ceară constatarea morții acelor.

Dacă tribunalul sau judecătoria îl declară de mort pe numitul, atunci averea lui o vor moșteni cei cărora le-a lăsat-o prin testament, de cumva se găsește testament. Dacă nu, moștenesc rudentile cele mai de aproape.

Dacă se află testamentul, dar e un testament privilegiat, adică bunăoară e făcut

numai între doi martori în loc de patru, îndată se va naște întrebarea, că oare bun e testamentul sau nu?

Pentrucă, precum am spus, la testamentele privilegiate se cere, ca cel ce l-a făcut să nu trăiască mai mult de trei luni dela ziua când a încetat primejdia în care i-a fost tertat să-și facă astfel testamentul. Despre omul acela, care a fost pe o corabie care s'a scufundat, ori a fost rănit în bătaie și de 3 ani i-a pierit orice urmă, se poate presupune că a pierit în bătălie ori s'a înecat în mare și astfel nu a putut să mai trăiască încă 3 luni după aceea. Și după ce însuși tribunalul îl declară de mort, se poate lua ca dovedit că el nu a trăit mai mult de 3 luni dela ziua când s'a scufundat corabia.

Aceste ar fi de zis despre testamentele privilegiate, adecă despre acele, cari se pot face în vreme de ciumă, sau când călătorim pe mare ori în vreme de rășboiu.

Mai este însă un al patrulea fel de testament privilegiat, pe care nu l-am amintit de odată cu celelalte trei, fiindcă se deosebește în multe privințe de acestea.

E vorba de testamentul, în care cineva nu lasă averea la străini, ci numai la copii, la copiii copiilor săi sau la nevastă-sa.

Despre astfel de testament zice legea, că dacă acela e scris întreg și iscălit de însăși mâna celui ce-și lasă averea la copil, nepoți sau nevastă, nu e lipsă de nici un martor. Să ne însemnăm bine, că numai la testamentul scris și iscălit de mâna celui ce și-l face, stă lucrul acesta.

Pe când, dacă un tată, care nu știe scrie, încă vrea să-și lase averea numai la copii ori la nevastă, va trebui să se țină de toate cerințele testamentului în scris, adică va trebui să-și ia patru martori. Tot astfel îi trebuie patru martori când și-ar face testamentul cu graiu viu. Pentrucă, precum am spus, legea numai atunci îi dă drept cuiva să-și facă testament privilegiat, adică cu doi martori mai pușini decât de altădată, dacă testamentul e scris întreg și iscălit de mâna lui. Și fiindcă, precum știm, la testamentul scris de mâna celui ce-și face testamentul se cer de altădată numai doi martori, atunci când după testamentul acesta nu au să moștenească decât numai copiii, nepoții sau

nevasta celui răposat, legea iartă și cei doi martori și astfel testamentul va fi bun și fără nici un martor.

Să zicem, acum, bunăoară, că Alexandru Urs și-a făcut un astfel de testament privilegiat, fiindcă nu a vrut să știe nimeni, că el cui vrea să-și lase averea, ba nici aceea, că el și-a făcut testament.

Așa dară se pune la masă și își scrie cu mâna lui testamentul, în care spune că pământul cutare să fie al fiului său Ioan, casa a nevastei lui, Ana, grădina din capul satului și via ale Ilenii, fata fiului său Petru. Iși aduce însă aminte că ar fi bine să-l lase și surorii sale, Maria, cucuruziștea, pe care o folosește și acum, ca să albă sărmana din ce trăi. Pune dar în testament și lucrul acesta.

După moartea lui Alexandru urmașii află între scrisorile lui testamentul, scris de mâna lui, însă fără nici un martor. Îl citesc, ba îl arată și la cutare om învățat, care le spune că testamentul e bine făcut, fiind testament privilegiat, numai una nu e bună, anume, că cel răposat, în testamentul acesta a lăsat avere și la soru-sa Maria, pe când legea

spune apriat, că după un astfel de testament, făcut fără nici un martor, nu e iertat să moştenească decât copiii, copiii copiilor și nevasta răposatului, iar dacă se cuprinde în el și alteceva, partea aceasta a testamentului nu e bună. Așadară numai partea aceea din testament în care e vorba ca și sora răposatului, Maria, să capete ceva, nu e de treabă. Și biata Maria numai așa va căpăta ceva, dacă celelalte neamuri, adecă copiii și nevasta frate-său îi vor da ceva de bunăvoie. Dacă nu, va rămânea pe jos.

E bine să ne însemnăm aici și aceea, că testamentele acestea din urmă, adecă cele făcute în folosul propriilor copii, nepoți sau nevestă *nu sunt legate de timp. Adecă ele rămân în putere și dacă cel ce l-a făcut, a trăit mai mult de trei luni dela facerea testamentului.*

Prin aceasta se deosebește testamentul acesta de toate celelalte testamente privilegiate, ba chiar și de testamentele făcute cu graiu viu, la cari, precum am văzut, încă se cere neapărat, ca cel ce și-a făcut testamentul să fi murit înainte de-a trece trei luni dela facerea testamentului.

CAP. VIII.

**Despre testamentele private, depuse
la notarul public.**

Mai la începutul cărții, când am vorbit despre diferitele feluri de testamente, am spus, că sunt *testamente private*, adică de acele, pe cari și le face fiecare om, el însuși, sau cu ajutorul unui om știutor de carte, apoi sunt *testamente publice*, adică de acele, cari le facem prin notarul public. Până acum am vorbit tot despre testamentele private, despre modul cum trebuie făcute.

Înainte de ce ași trece la descrierea testamentelor făcute prin notarul public, trebuie să mă opresc la un alt soi de testamente, cari nu se țin nici de testamentele private, nici de cele publice, ci sunt *în calea de mijloc între aceste două*. E vorba despre testamentele *private depuse la notarul public*, adică date în îngrijire la notarul public.

Testamentele acestea în toată privința sunt făcute la fel cu celelalte testamente în scris, numai cât legea și aici *cere mai puțini martori*.

Însă testamentele făcute astfel numai atunci sunt bune, dacă le dăm notarului public spre îngrijire. Nu toate testamentele se pot însă da spre îngrijire notarului public, ci numai *două din ele*. Anume:

1. *Testamentul scris întreg și iscălit de mâna celui ce își lasă averea prin el.*

2. *Testamentul scris de mână streină, dar iscălit de cel ce-și face testamentul.*

Așadară *nu* se pot da spre îngrijire notarului public, testamentele scrise de mână streină și iscălite numai cu semnul crucii din partea celor ce și le fac, adevăratele testamentele celor ce nu știu scrie și citi.

Precum știm, testamentele scrise și iscălite cu mâna proprie sunt bune, dacă sunt și numai doi martori, iar la testamentele cari sunt numai iscălite din partea celui ce și-l face, sunt de lipsă *patru* martori.

Dacă însă testamentul se face cu gândul, ca el să fie dat notarului public spre îngrijire, atunci la cel dintâiu nu trebuie nici un martor, iar la cel de al doilea sunt de lipsă numai doi martori.

Atât cerințele celelalte, cât și însușirile ce trebuie să le aibă martorii sunt întru

toate aceleași, ca și la testamentele de rând. Și aici trebuie să ne ținem de toate, câte le prescrie legea, întocmai precum am spus pe larg când am vorbit despre testamentele făcute în scris.

Așadară și aici se poate, ca cei doi martori să nu știe că ce se cuprinde în testament, ei e destul dacă cel ce i-a chemat le arată o scrisoare, le spune că în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul lui și o subscrie în fața martorilor, sau dacă a scris — deja înainte, e destul să spună martorilor, că scrisoarea e scrisă de el. Iar martorii se subscriu la capătul scrisoarei, dovedind, că toate s'au întâmplat precum cere legea.

Dacă însă cel ce-și face testamentul vrea, ca și martorii să știe ce se cuprinde în el, atunci trebuie, ca testamentul să se citească în fața celor doi martori și după aceea să-l iscălească cu toții, iar martorii să declare, că testamentul s'a citit și scris în fața lor.

La testamentul scris întreg de mâna celui ce vrea să-și lase averea, e destul dacă cel ce-l face declară în scris, la sfârșit,

că în scrisoarea aceea, scrisă întreagă cu mâna lui și iscălită tot de el, se cuprinde voința lui din urmă. Martori nu trebuie de loc.

E de lipsă însă, ca testamentele acestea să fie date spre păstrare notarului public. Până nu se dau la notarul public, ele nu sunt de nici o treabă.

Legea nu spune, că în cât timp dela facerea testamentului să se dea notarului public. Așadară se poate da ori-când, e lipsă numai, ca aceasta să se întâmple înaintea morții / celui care și face testamentul, pentrucă el însuși trebuie să meargă și să-l predea notarului public, și să-i spună, că scrisoarea, care i-o aduce și i-o dă în seamă, e testamentul lui.

Testamentul, înainte de ce l-am duce la notarul public, trebuie să-l băgăm într'o covertă sau învălitoare și să punem *pecetea* peste ea, ca să nu se poată desface. Notarul public încă trebuie să și pună *pecetea* tot pe covertă, așa ca, fără stricarea acestei pecete, nimeni să nu poată scoate testamentul.

Ca să se înconjure orice înșelătorie, notarul public e dator să se convingă, că cel ce îi predă testamentul e tocmăi omul acela, după cum zice că îl chiamă. Spre scopul acesta trebuie să ducem cu noi și doi martori cari ne cunosc și pe cari îi cunoaște și notarul public. Aceștia apoi dovedesc, că cel ce predă testamentul e chiar omul pe care îl chiamă Niculae sau Petru, sau cum zice că îl chiamă.

După aceea notarul public ia la protocol, că în ziua ... din anul ..., a venit la el omul cutare și i-a predat o scrisoare, despre care a zis, că e testamentul lui, în scop ca el, notarul public, să t-o grijască. Apoi se subscriu cu toții, dimpreună cu martorii. Notarul public păstrează apoi testamentul.

Testamentul acesta, cu toate că e depus la notarul public, rămâne testament privat și ca atare numai așa e bun, dacă are toate cerințele despre cari am vorbit mai sus. Dacă nu le are, atunci poate tot sta la notarul public, că tot nu e de nici o treabă.

Notarul public e dator însă, că de câte ori ia în primire un testament de acesta, să spună apriat celui ce-l aduce, că numai așa

e bun testamentul, dacă acela e făcut după toate cerințele legii, adecă, dacă acela e scris întreg de mâna lui sau dacă e scris de mână streină, cel puțin să fie iscălit de mâna lui proprie, între doi martori.

Folosul depunerii unui testament privat la notarul public este acela, că acolo nu se poate pierde așa ușor, nici nu-l poate fura nimeni.

Se știe, că ce nerânduală se întâmplă la o casă, când moare un om. Nimeni nu știe încătrău să apuce. Și în învălmășala aceasta e tare lesne să se fure un testament; pe când la notarul public el stă în bună pază, acolo nimeni nu se poate atinge de el.

Precum știm, orice om, care își face odată testamentul, are drept să-l și strice și să-l facă altfel, ori să-l nimicească cu totul și să nu-și mai facă altul.

Tot astfel și la testamentul depus la notarul public, cel ce l-a dat în seamă, îl și poate lua de acolo. Și dacă vrea poate lăsa altul în loc.

Deoarece însă testamentele făcute fără martori, sau numai cu doi martori, adecă

cu doi martori mai puțin ca de altădată, numai așa sunt bune, dacă acele sunt date în îngrijire notarului public și numai atâta timp sunt bune, cât timp stau la notarul public, de aceea îndată ce ne luăm îndărăt un testament depus acolo, acela nu mai e bun de nimic.

Se poate însă și aceea, că cineva își face testamentul după toate cerințele, fără ca să aibă în gând să-l mai dea notarului public spre păstrare.

După câțva timp însă îi vine în minte, că tot ar fi mai bine, dacă ar da testamentul în îngrijire la notarul public, căci ori cum dar de acolo nu poate pieri. Mai târziu însă iar se socotește altfel și îl cere îndărăt dela notarul public. *Un astfel de testament făcut după toate cerințele, care precum știm e bun și fără de a fi dat notarului spre îngrijire, va rămânea în putere și după ce-l luăm dela notarul public.*

Pe când testamentul *făcut anume*, ca să fie dat în îngrijire notarului public, așadară care are cu doi martori mai puțin decât testamentele de rând, numai atunci începe să aibă valoare când le-a luat notarul public

în îngrijire și îndată ce-l luăm dela notarul public, nu mai are valoare.

De aceea chiar și dacă avem dela început de gând, ca testamentul ce-l facem să-l dăm notarului public spre îngrijire, *tot e bine*, ca să-l facem cum se face și celelalte testamente, așadară cu doi martori, dacă acela e scris întreg de mâna noastră și cu patru martori, dacă e scris de altcineva și e numai iscălit de noi.

Pentru că, dacă mai târziu ne-am socoti altfel și l am scoate dela notarul public, acela tot ar rămânea în valoare, având toate cerințele testamentelor private.

Dar se poate întâmpla și altceva. Din un exemplu ne vom lămuri mai bine :

Să zicem, că Aron al lui Necșa s'a hotărât să-și facă testamentul, și fiindu-i teamă, că cutare dintre neamuri i-ar putea fura testamentul, după ce ar închide el ochii, află de bine, ca să-l dea în îngrijire notarului public.

Roagă deci pe notarul din sat, ca să-i scrie întreg testamentul, apoi îl subscie în fața alor *doi* martori. Pentru că notarul din sat i-a spus, că dacă vrea să depună testa-

mentul la notarul public nu sunt de lipsă patru, ci numai doi martori.

După-ce e gata testamentul îl pune în straiță și hai cu el la oraș, ca să-l dea în îngrijire notarului public. Pe drum însă i se face rău și moare. E întrebare acum, că ce va fi cu testamentul lui? Răspunsul este, că testamentul la nici un caz *nu va fi bun*, pentrucă un testament făcut cu doi martori mai puțini, decât de rând, numai atunci e bun, dacă e dat în îngrijire notarului public.

Fiindecă Aron a murit pe drum, înainte de ce l-ar fi putut da notarului public, testamentul nu-i de nici o treabă.

Și la testament, stă vorba, că „*mai mult*“ nu-i strică. De aceea și în pilda de mai sus, Aron putea ca dela început să cheme patru martori la facerea testamentului, ca și când nici nu ar avea de gând să-l dea notarului public spre păstrare. Dacă făcea lucrul acesta, testamentul lui era bun și dacă nu ar fi ajuns să-l predea notarului public, iar de nu murea pe drum, ci ajungea sănătos în oraș, notarul public abunăseamă nu-i băga vină, că de ce a chemat patru martori, când și doi erau de ajuns?

Din aceste tragem învățătura, că e bine să știm de înlesnirea, ce ne-o dă legea cu privire la testamentele ce le dăm în primire notarului public.

Fiindcă însă nici odată nu știm înainte, că trăi-vom atâta cât să avem vreme de a-l da notarului public, nici aceea nu o știm, că oare mai târziu nu ne vom socoti altfel și nu l vom cere îndărăt dela notarul public, totdeauna e mai bine, ca să facem testamentul așa, ca el să fie bun și înainte de a-l fi dat notarului public, și după-ce l-am lua dela el.

Așadară la testamentul scris întreg de mâna noastră să luăm 2 martori, iar la cel scris de mână streină, dar subscris de noi, să luăm patru martori. Dacă un astfel de testament îl dăm mai târziu spre îngrijire notarului public, e cu atât mai bine; dacă nu-l dăm, nu-i nici o pagubă.

CAP. IX.

Despre testamentele publice.

Testament public, precum am spus, e cel făcut de notarul public. Notarul public e un om de încredere, pus din partea ocâr-

muirii, ca să stea în ajutor celor cari au lipsă de slujba lui. Fiind numit din partea cârmuirii țării și el e privit ca un fel de diregător, care e răspunzător statului pentru tot ce face. Astfel scrisorile și testamentele făcute la notarul public au întotdeauna mai multă vază, pentrucă cel ce le a făcut dă chizășie, că nu e nici o înșelăciune la mijloc, ci toate s'au petrecut așa, cum sunt spuse în testament.

Mai ales, când e vorba de averi mari, de sute de mii de Lei, oamenii tare ușor se dau la fapte neierfate, numai din poftă de câștig. Așa nu odată se întâmplă, că cutare moștenitor, care ar dori tare să moștenească averea după unchiul său, se apucă și face o scrisoare, ca și cum ar fi scris-o unchiul său, apoi află patru martori, cari pentru bani sunt gata, să mărturisească strâmb și împreună cu ei face un testament în numele unchiului, după care toată averea îi rămâne lui.

După moartea unchiului său el iese pe față cu testamentul fals și intră în avuția câștigată pe nedreptul.

Spre a înconjura întrucât numai se poate astfel de înșelătorii, a rânduit legea, ca testamentul să se poată face și la notarul public, care apoi are grijă, ca să nu se facă nici o înșelăciune.

E drept, că și aici s'ar putea face înșelăciune așa, că cineva, bunăoară Ioan Nan, să meargă la notarul public și acolo, să spună că dânsul este Petru Lup, și să facă testament în numele acestuia. Inșă și în privința aceasta se îngrijește legea, când spune, că notarul public trebuie să cunoască pe cel ce vine la el, să-i facă testamentul. Dacă nu-l cunoaște — ceeace încă se întâmplă, deoarece nu poți cere dela notarul public să cunoască toți oamenii din cercul lui — atunci e de lipsă, ca cel ce-și face testamentul, să aducă doi martori, pe cari îi cunoaște notarul public și cari au să dovedească, că el într'adevăr e omul acela, care se spune. Așadară dacă pe cel ce-și face testamentul îl cheamă Ioan Urs, atunci martorii au să dovedească, că îl cunosc pe omul acesta și că într'adevăr el e Ioan Urs.

Precum am spus la început, sunt unii oameni, cari din cauza tinereții sau a ne-

putinții lor trupești ușor ar putea fi trași pe sfoară din partea celorlalți oameni. De aceea legea, ca să-i scutească, poruncește, ca oamenii aceștia *numai* înaintea notarului public să-și poată face testamentul.

Aceștia sunt cei cari încă nu au împlinit 18 ani, apoi mușii și surdo-mușii. Așadară cei cari sunt numai surzi, dar încolo știu vorbi, își pot face și testamente private, pe când cei muși, și dacă aud bine, numai la notarul public își pot face.

Să vedem acum, cum se face testamentul la notarul public?

După-BCU Cluj / Central University Library Cluj ce notarul public, prin mărturisirea celor doi martori, s'a convins, că cel care urea să-și facă testamentul înaintea lui, e într'adevăr acela, drept care se dă, înainte de toate îi ia în scris voința din urmă, adecă face scrisoarea, care are să fie testament.

Când e gata cu scrisul ei, urmează citirea testamentului, la care trebuie să fie de față sau doi martori, sau un al doilea notar public. Anume în orașe mai mari de regulă sunt mai mulți notari publici. De aceea în astfel de locuri e iertat, ca în loc de un notar public și 2 martori, să fie de față doi

notari publici la cetirea și subscrierea testamentului.

Dacă cel ce-și face testamentul, ar vrea ca cei doi martori, ori celalalt notar public să nu știe ce se cuprinde în testament, poate cere ca ei să nu fie de față la cetirea testamentului.

În astfel de cazuri însă, e de lipsă, ca îndată după cetirea testamentului martorii sau notarul public cel de al doilea, să fie chemați înlăuntru și cel ce-și face testamentul, în fața lor, să spună, că testamentul deja s'a cettit, înainte de ce au venit ei.

Dacă cel ce-și face testamentul e orb, surd, mut sau surdo-mut, e de lipsă, ca cei doi martori, ori în locul lor al doilea notar public să fie de față *dela început și până la sfârșit*, așa dară și atunci când se ia în scris *voința din urmă*. Pe când la alți oameni, precum am spus, e destul dacă sunt de față atunci când se începe cetirea testamentului sau și numai după cetire.

Legea mai spune apoi pe larg, că ce trebuie să facă când cel ce-și face testamentul e surd, dar' știe cetti, ori când nu știe cetti: cum trebuie să se înțeleagă no-

tarul public cu cel care e și surd și mut, ca să-i poată afla dorința. Toate lucrurile aceste însă nu ne privesc pe noi, pentrucă e destul dacă le știe notarul public, care are datorința, ca orice scrisoare să se facă întocmai precum o cere legea.

* * *

Am vorbit în cele de mai înainte despre testamentul *privat, care e dat notarului public spre îngrijire*. Am zis atunci, că testamentul acesta, deși e dat notarului public, tot testament *privat* rămâne.

Se poate însă, ca cineva să-și facă un testament privat întru toate după cerințele legii. După ce e gata testamentul privat îl duce la notarul public, *însă nu spre îngrijire, ci ca notarul public să facă din el un testament public*.

Ca să se poată face lucrul acesta, legea cere următoarele :

1. Cel care-și face testamentul *să știe scrie și celi în limba* în care e făcut testamentul și el însuși să-și pună iscălitura pe testament. Așa dară cine nu știe scrie nu poate face lucrul acesta. Se cere mai departe :

2. Ca cel ce-și face testamentul să meargă în persoană și să-l predea notarului public, în fața alor doi martori ori a unui al doilea notar public și tot în fața lor să spună apriat, că scrisoarea ce a adus-o e testamentul lui.

Despre împlinirea acestor lucruri, notarul public ia protocol și testamentul se alătură la protocolul acesta.

Dacă mai târziu vrea ca să-și ia testamentul dela notarul public, aceasta numai așa se poate, dacă el însuși sau un om împuternicit al lui merge la notarul public, care apoi ia protocol despre aceea, că testamentul l-a dat îndărăt. Testamentul, câtă vreme nu se face în el nici o schimbare, tot testament public rămâne și după-ce s'a luat dela notarul public.

● Și prin aceasta se deosebește testamentul acesta de cel care e dat numai spre păstrare notarului public. Pentrucă, precum am spus, cel dat numai spre păstrare sau îngrijire, dacă e făcut cu doi martori mai puțini, decât de obicei, numai atâta timp e bun, cât stă în îngrijirea notarului public. Îndată-ce îl luăm de acolo își pierde valoarea.

Mai departe, cel dat numai spre îngrijire, rămâne tot testament privat și în timpul cât stă la notarul public, pe când testamentul privat care e dus la notarul public cu scopul să facă din el testament public, rămâne ca testament public și după-ce îl luăm dela notarul public.

Fiind în cele de până acum atâta vorbă despre testamente private și publice, despre deosebirea dintre ele, aflu de lipsă să arăt și deosebirea în privința puterii de dovedire ce este între un testament privat și unul public.

Să încep cu testamentul privat :

Ca un testament privat să aibă valoare, trebuie să se dovedească, că acela e făcut după toată regula și, că iscăliturile ce sunt pe el sunt adevărate.

Așa, spre pildă, Ioan, care moștenește în urma unui testament, toată averea unchiului său Nicolae, e în proces cu celelalte neamuri, cari nu vreau să-i recunoască dreptul, pentrucă zic ele, unchiul Nicolae nici când nu și-a făcut testamentul. În procesul acesta, Ioan trebuie să dovedească cu martorii de pe testament, că testamentul a fost făcut într'adevăr de unchiul său Ni-

colae și că iscăltura de pe testament e adevărată.

Așa dară nu e destul, ca cineva, care urea să moștenească după un *testament privat* să arete testamentul prin care el e numit moștenitor, ci trebuie să *dovedească și aceea, că testamentul e adevărat, adecă e iscălit într'adevăr de cel ce lasă averea.*

Altfel stă lucrul la testamentul *public*.

Aici moștenitorul nu trebuie să *dovedească nimic, ci tocmai din potrivă, cei ce zic, că testamentul nu e adevărat, trebuie să dovedească lucrul acesta, adecă cumcă testamentul nu-i adevărat.*

Așa dară, în pilda de mai sus, dacă unchiul Nicolae, ar fi lăsat un testament public, dela moștenitorul Ioan nu s'ar cere altceva decât să-l arete la proces.

Iar dacă celelalte neamuri zic, că testamentul acesta public nu e adevărat, atunei ele trebuie să dovedească, că e înșelăciune la mijloc.

Aceasta însă e cu mult mai greu de dovedit, pentrucă notarul public nu va face nict când un astfel de lucru, fiind el om de încredere al țării. Notarul public e răspun-

zător pentru scrisorile ce le face și asifel nu va face testament decât atunci, când îl roagă chiar omul acela, a cui e averea.

CAP. X.

Despre testamentele comune și despre contractele de moștenire.

Testament comun se numește acela, în care doi oameni își spun voința din urmă, cu alte cuvinte, *când doi oameni își fac unul și acelaș testament*. De aceea vorbesc de doi oameni *fiindcă astfel de testament comun numai bărbatul și femeia își pot face*. Orice alt testament în care se cuprinde voința a mai multor oameni, cari nu sunt bărbat și femeie, nu are nici o valoare, ca și când nici nu ar fi făcut testament.

Testamentul comun al bărbatului și al femeii poate fi făcut așa, că fiecare dintre soți își lasă averea celuilalt, adecă averea va fi a aceluia, care va trăi mai mult decât celalalt. Se poate face însă și așa, că fiecare din ei lasă averea la un al treilea sau fiecare din ei la alt om. De altcum testamentul comun nu se deosebește întru nimic de ce-

lealte testamente. Numai cât alci, fiecare dintre soți își poate schimba voința din urmă, făcându-și alt testament, după placul lui.

În privința aceasta e mare *deosebire* între *testamentul comun* și între *contractul de moștenire*, *căci contractul de moștenire, dacă odată e încheiat, nu se mai poate strica sau schimba decât cu învoirea amândurora, pe când testamentul comun îl poate schimba după plac fiecare dintre cei doi soți.*

Contracte de moștenire, după legea austriacă, care este încă în putere în Ardeal, nu-și pot face decât bărbatul și muierea lui. În privința asta seamănă cu testamentele comune cari, atât în Ardeal, cât și în părțile ungurene numai între soți de căsătorie se pot face.

Altfel stă lucrul în părțile ungurene, unde nu numai soții de căsătorie, ci și alți oameni pot încheia contracte de moștenire.

Despre contractele de moștenire legea zice, că acelea încă trebuie făcute întru toate asemenea cu testamentele.

Așa dară, cu toate că cuprinsul scrisorii e alifel, ca la testament — pentrucă la contractul de moștenire sunt *doi oameni cari*

fac invoiala, adecă unul dă și celalalt primește averea, pe când la testament e numai un om, adecă cel ce lasă averea, — totuși în ce privește cetirea, subscrierea, numărul martorilor și declarația martorilor trebuie să ne ținem întru toate de hotărârile legii în privința testamentului în scris; pentrucă *contract de moștenire nu se poate face decât numai în scris*.

Să spun un exemplu despre modul cum trebuie făcut un astfel de contract de moștenire.

Alexandru Pantea și nevastă-sa Ana ar voi să-și facă o scrisoare, în care să fie pus, că oricare ar muri mai iute dintre ei doi, își lasă partea de avere celui ce va rămânea în viață. Totodată, fiindcă omul ușor își poate schimba cugetul de azi pe mâine, fiecare dintre soți ar vrea ca în scrisoare să stea și aceea, că hotărârea aceasta n-ici unul din ei să nu o poată schimba fără învoirea celuilalt.

Merg deci la un om învățat care le spune să-și facă contract de moștenire, pentrucă acesta nu se poate schimba decât *cu invoiala amândurora*. Le spune însă și aceea, că

astfel de contract bărbatul și muierea numai la notarul public își pot face, ca ori-și-ce contract asupra averii, încheiat între bărbat și femeie.

Notarul public, după ce îi întreabă despre hotărârile ce le-au luat, le pune pe hârtie și apoi, înaintea alor doi martori sau a unui al doilea notar public, cetește scrisoarea, după care bărbatul și femeia trebuie să declare, că scrisoarea aceea cuprinde întru toate voința lor, deci o primesc drept contractul lor de moștenire. Apoi urmează subscrierea, atât a lor, cât și a martorilor și a notarului public.

În părțile ungurene, precum am spus, contracte de moștenire își pot face și alți oameni, nu numai bărbatul și femeia, de aceea *nici nu e lipsă ca acela să fie făcut la notarul public, decât numai atunci, când e încheiat între bărbat și femeie.*

Alți oameni și-l pot face și ei înșiși după chipul testamentelor private.

Să zicem bunăoară că Gheorghe al Grecului, un om de 50 de ani, ar vrea să lase toată averea fratelui său mai mic, Petru, dacă acesta l-ar ajuta la lucrarea pământ-

tului, fiind el însurat, pe când Gheorghe nu are pe nime în lume. Petru ar vrea să ajute fratelui său la lucrul pământului, dacă ar fi sigur, că Gheorghe într'adevăr îi va lăsa lui averea după moarte și nu-și va schimba propusul după vreo câțiva ani.

Se pun deci să-și facă un contract de moștenire, despre care au auzit, că nu se poate schimba decât cu învoirea amândurora.

Spre scopul acesta chiamă la ei patru martori, dintre cari unul, știutor de carte, se pune și scrie contractul de moștenire așa după-cum s'a învoit Gheorghe cu Petru.

După ce au gătat cu scrisul, îl cetesc în fața lor și a martorilor și, dacă îl află de bun, atât Gheorghe cât și Petru tot în fața martorilor declară, că scrisoarea aceasta o primesc drept contractul lor de moștenire. Apoi o subscriu, atât ei, cât și cei patru martori, cari dovedesc, tot pe scrisoarea aceasta, că toate cerințele s'au observat, precum prescrie legea.

CAP. XI.

Ce nu-i iertat să conțină un testament?

Deși în broșura prezentă se vorbește numai de formele, în cari trebuie să se facă un testament, pentru ca acela să fie valabil, adică să aibă putere, în cele ce urmează, totuși, dau unele îndrumări în ce privește conținutul testamentului și aceasta mai cu seamă, fiindcă o lege nouă a adus codului civil din Ardeal schimbări pe cari oamenii nu le prea cunosc.

După codul austriac, care în Ardeal e și azi încă în putere, se puteau numi în testamente mai multe rânduri de moștenitori, adică cel ce-și făcea testamentul numea moștenitor moștenitorului prim, ba și celui de-al doilea, celui de-al treilea etc.

Erau două feluri de înlocuiri de acestea, cari din două pilde se vor înțelege mai ușor.

1. Un fel de înlocuire este următorul: Petru Stan își testează averea sa soției sale Ana Stan. Dacă aceasta ar muri înaintea dânsului și deci nu ar mai putea moșteni dânsa, nemai fiind în viață, își lasă averea fratelui său Ioan Stan, iar dacă nici acesta

nu l-ar supraviețui, o lasă bisericii din satul său.

În cazul acesta, dacă Ana Stan e în viață la moartea soțului său, moștenește dânsa și ceilalți nu mai au nici un drept asupra moștenirii. Ioan Stan moștenește numai dacă Ana Stan ar fi răposat înaintea soțului său, care i-a testat averea. Dacă însă Ioan Stan a ajuns în proprietatea averii, moștenitorul numit în al treilea rând — biserica — nu mai are drept la moștenire și după moartea lui Ioan Stan averea trece la moștenitorii acestuia. Numai dacă și Ana Stan și Ioan Stan ar fi murit înaintea lui Gheorghe Stan, ar moșteni biserica.

Adecă aici au fost numiți mai mulți moștenitori, dar dintre aceștia tot numai unul ajunge moștenitor.

2. O pildă pentru celălalt fel de substituție este următoarea: Gheorghe Bucur numește de moștenitor al său pe unicul frate al său Nicolae Bucur, dar dispune totodată, ca după moartea acestuia averea să rămână fiului acestuia, Irimie Bucur, iar după moartea aceluia să rămână averea cutărui fond de binefacere din comună.

Adecă aici numește pe moștenitorii moștenitorului său, nu ca înlocuitori, ci pentru timpul când moștenitorul prim și al doilea nu mai sunt în viață. Adecă cel ce-și făcea testamentul, lua măsuri înainte, cui să rămână averea timp de mai multe neamuri de oameni și ca acela care o primește, să nu o poată înstreina, ci să treacă după moartea lui la al doilea, iar după moartea aceluia la al treilea moștenitor.

În acest caz toți veneau la rând dacă trăiau, unul nu excludea pe cel de după el.

Dar moștenitorul prim e legat de mână, el nu poate da averea cui dănsul vrea, ci trebuie să o lase aceluia, pe care l-a numit testatorul în al doilea rând și așa mai departe.

Până când în cazul din punct 1. cel care moștenește nu era stânjenit în libertatea sa, de a dispune liber asupra averii, adecă de a face ce vrea cu aceea, în cazul din punct 2. cel care moștenește la început, nu era deplin stăpân asupra averii, fiindcă nu o putea vinde, cinsti, lăsa prin testament etc., celui cărui el ar fi voit să i-o dea, ci trebuia să rămână aceea celui numit mo-

ștenitor în testament în rândul al doilea, acesta la rândul său nu putea înstreina cui voia dânsul, ci trebuia să o lase la al treilea și numai cel din urmă din testament devenea stăpân deplin al averii.

După codul austriac amândouă felurile de înlocuiri (substituiri) se puteau face în testamente.

Constituția țării românești desființează fideicomisele, adică averile legate pentru anumite familii din tată în fiu, de cari erau multe în familiile nemeșești, fără a se putea vinde sau lăsa prin testament altora. Ca urmare a acestei desființări legea din 27 Martie 1926 (Mon. Of. 73 din 29/III, 1926) „privitor la desființarea instituției fideicomiselor prevăzute de legile în vigoare în Transilvania și Bucovina“ nu mai recunoaște înlocuirile de felul exemplului din punct 2. de mai sus.

Va-să-zică nu se mai poate lega mâna moștenitorului, numindu-i în testament și pe moștenitorii aceluia, ci acela care odată moștenește, are să ajungă stăpân deplin asupra averii, putând s'o dea dânsul cui va voi, atât în viață, cât și după moarte.

O astfel de numire de moștenitor al moștenitorului din testamentul făcut în urma legii de mai sus nu are putere, aceea e ca și când nu s'ar fi scris, ba sunt păreri, că nu numai partea aceea a testamentului e nulă (fără putere), dar chiar testamentul întreg e nul, în urma unei astfel de numiri de moștenitor al moștenitorului, oprită de legea de mai sus.

În schimb înlocuirea din punct 1. legea de mai sus nu a atins-o, deci înlocuiri de acelea se pot face și în viitor, fiindcă prin acelea moștenitorul, care ajunge să moște-nească, nu e împiedecat în dreptul său de a dispune liber, după a sa voie asupra acelei averi, căci — după cum arată pilda din acel punct — acela care odată devine proprietar, nu mai suferă (față de cei din urma sa) nici o restringere a drepturilor sale.

E foarte bine, ca cei ce vor să-și facă testamentul, să cunoască dispozițiile legii din 1926, ca să nu-și pericliteze testamentul întreg prin vreo dorință, care să fie în contradicție cu interdicția (opreliștea) din legea amintită.

Pentru însemnătatea foarte mare a acestei legi, am ținut să o amintesc aici, deși — precum am spus — nu se ține aceasta de forma, în care are să se facă un testament, care este obiectul acestei broșuri, ci de conținutul testamentului, în care privință codul austriac conține alte multe reguli și opreliști, ce anume poate și mai cu seamă ce nu poate să conțină un testament.

CAP. XII.

Cum se poate strica un testament?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Precum am spus-o deja de mai multe ori, testamentul nu e alta decât exprimarea voinții din urmă a cuiva. Voința asta din urmă și o poate cineva schimba înainte de moarte și astfel și un testament se poate strica prin voința celui ce l-a făcut, dacă el s'a socotit altfel.

Cel mai ușor mijloc de-a strica un testament e de-a nimici scrisoarea, bine înțeles dacă testamentul s'a făcut în scris.

Bunăoară cineva își lasă prin testament toată averea, femeii lui. După un an doi însă se desparte de femeie și, nevrând ea

femea lui necredincioasă să-i moștenească averea, n'are decât să arunce în foc testamentul, dacă îl are la el. Iar dacă l-a dat spre îngrijire notarului public, trebuie să-l ceară de acolo și să-l nimicească.

Tot astfel și testamentul public, după ce l-am cerut dela notarul public și l-am nimicit, nu mai are nici o valoare.

Testamentul se poate strica și prin aceea, că cel ce l-a făcut *declară în scris ori cu graiu viu, că testamentul său nu mai are valoare.*

E neapărat de lipsă să se facă lucrul acesta atunci, când testamentul e făcut numai cu graiu viu; pentrucă testamentul acesta nu se poate nimici, ca cel făcut în scris. E lipsă de felul acesta de a strica un testament mai departe atunci, când cel ce și-a făcut testamentul în scris nu mai are scrisoarea la el, ci a dat-o, bunăoară, unuia dintre moștenitori și astfel nu o poate nimici.

Legea însă cere, ca la o astfel de nimicire, sau stricare a testamentului trebuie să se observe toate regulile, cari sunt de lipsă la facerea unui testament.

Însă nu e de lipsă, ca și stricarea testamentului să se facă întocmai așa cum s'a făcut și testamentul însuși. Cu alte vorbe, dacă testamentul a fost făcut în scris, retragerea sau stricarea testamentului acestuia se poate face și numai cu graiu viu, după cerințele testamentului verbal. Și întors, un testament făcut cu graiu viu se poate strica prin o declarație în scris.

Să vedem cum se face lucrul acesta.

Înainte de toate, dacă voim să stricăm un testament prin o *declarație în scris*, ne trebuie *doi martori*, dacă aceea e scrisă întreagă cu mâna noastră, iar dacă aceea e numai iscălită de noi trebuie *patru martori*.

În scrisoare trebuie să spunem apriat, că despre ce testament e vorba, ca să nu se nască neînțelegeri. Așa dară vom zice astfel :

„Subscrisul, în fața martorilor mai jos subscriși, prin aceasta declar că testamentul meu, făcut în anul 1901, 11 Februarie, scris de martorii Ioan, Nicolae, Gheorghe și Petru, îl retrag și astfel acela pe viitor nu mai are nici o valoare“.

Urmează apoi subscrierea în fața martorilor și în urmă, se iscăleşc și martorii, ca și la facerea testamentului.

Dacă stricarea unui testament se face *prin graiu viu* atunci, întocmai ca la facerea testamentului verbal, e de lipsă, ca cel ce-și retrage testamentul, în fața a patru martori să declare cu graiu viu că testamentul făcut atunci ș'atunci îl nimicește, adecă îl retrage.

În urmă se poate strica un testament și prin aceea, că cel ce l-a făcut își mai face unul în care lasă averea la altcineva și nu aceluia, căruia a lăsat-o în testamentul cel dintâiu.

Când cineva își face mai multe testamente, acela va avea putere, *care e făcut mai pe urmă*.

Așa, bunăoară, într'un testament făcut în 1899, Niculae lasă toată averea nepotului său Gheorghe, iar un alt testament, făcut în 1902, tot averea aceasta o lasă fratelui său Petru. Fiindcă dintre două testamente numai cel din urmă e bun, toată averea va fi a lui Petru, iar testamentul făcut în 1899 nu va avea nici o valoare. Pentrucă se *presupune*, că cel ce și-a făcut testamentul a douăoară, a voit ca cel dintâiu să nu mai aibă putere.

CAP. XIII.

Câteva exemple din diferitele feluri de testamente.

Pentru o mai ușoară înțelegere a celor spuse până aici, aflu de bine să dau și câteva exemple sau pilde din diferitele feluri de testamente. Cine a cetit cu băgare de seamă tot ce am spus până acum, cetind și pildele aceste va avea cu mult mai mare folos din cartea aceasta.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Voiu începe cu testamentul făcut *in scris* și anume cu cel făcut numai înaintea *la doi martori*, adecă cu testamentul scris întreg și iscălit chiar de mâna celui ce-și face testamentul. Bine înțeles, că astfel de testament nu-și poate face decât cine știe scrie curgător și are puțină carte, adecă cine știe cum trebuie pus pe hârtie ceea ce vrea și ce gândește.

Așa dară să zicem, că Ioan Negru, învățător în Surduc, vrea să-și facă testamentul așa, că jumătate averea să fie a muierii lui de-a doua, iar jumătate a copi-

lului său Ioan. Fiecare apoi are să împartă datoriile între ei. Se pune deci la masă și își scrie pe o coală de hârtie următorul:

TESTAMENT.

Mai jos scrisul, Ioan Negru, ajuns cu ajutorul lui Dumnezeu la vârsta de 60 ani, cam slăbit de bătrânețe, dar cu mintea trează și sănătoasă, m'am hotărît să-mi pun pe hârtie dorința din urmă, pentrucă, la etatea mea, omul nu știe ceasul când vine moartea și-i bate la ușe. Deaceea, ca nu cumva ceice rămân după mine, să nu se poată înțelege asupra mult-puținului ce am agonisit în viață, ei primindu-și fiecare partea lui, după dorința mea, să trăiască și după moartea mea în dragoste și bună înțelegere, rânduesc cu privire la averea mea următoarele:

1. Jumătate din averea mea, atât mișcătoare, cât și nemișcătoare, o las iubitei mele soșii de a doua, Ana, care cu bunătatea și credința ei mi-a îndulcit anii bătrâneții. De aceea țin, ca soșia mea, cât timp va trăi, să fie ferită de grijile vieții.

2. Cealaltă jumătate din avere are să fie a fiului meu Ioan, căruia îi las pe deasupra

și toate hainele rămase după mine, afară de cele cu cari mă vor îngropa, apoi tot pe deasupra are să capete și ceasul meu de argint și toate cărțile mele.

Impărțeala între nevasta mea Ana și fiul meu Ioan să se facă așa ca fiecare pământ să se împartă cu lanțul în două și soartea să hotărască partea fiecăruia. Casa din sat însă să fie întreagă a fiului meu Ioan, care e dator să întoarcă nevastei mele pentru partea ei din casă 1000 Lei. Până ce va plăti fiul meu banii aceștia, nevasta mea să aibă dreptul de locuit în casă.

Nevasta mea Ana e datoare, să dea din partea ei 100 Lei la biserica din sat, din venitul cărora an de an să facă un parastas pentru sufletul meu.

Iar fiul meu Ioan e dator să poarte toate cheltuelile împreunate cu înmormântarea mea. Apoi să împartă 100 Lei la săracii din sat.

Banii ce i-am dat împrumut lui Niculae al Neagului, cari cu camătă cu tot întrec suma de 240 Lei, îi las Susanei, fata răposatului meu frate, Gheorghe.

Fiul meu Ioan e dator, ca banii aceștia, după ce-i va scoate cu buna ori cu pâra,

să-i depună la scaunul orfanal pe numele numitei nepoate Susana, ca să crească ceva pe când se va mărita.

Scris-am acest testament în Surduc, în anul Domnului 1909, la 22 Februarie, l-am cetit și iscălit în fața martorilor mai jos iscăliți.

Ioan Negru.

Noi, mai jos iscăliți martori, prin aceasta mărturisim, că în ziua de azi, vecinul nostru Ioan Negru, ne-a cetit scrisoarea aceasta și a declarat în fața noastră, că în ea se cuprinde voința lui din urmă, scrisă cu mâna lui proprie. Tot în fața noastră s'a iscălit Ioan Negru cu mâna lui proprie.

Surduc, 22 Februarie 1909.

Ioan Nan m. p.,
martor.

+ *Gheorghe Dobre,*
martor

prin *Ioan Nan,*
iscălitorul numelui.

Așa dară, precum se vede din pilda aceasta, au fost de față la facerea testamentului doi martori din cari unul a știut serie, unul nu.

Când am vorbit despre testamentele privilegiate spuseseam, că un fel de testament privilegiat e și testamentul în care cineva lasă avere numai la copii săi ori la nevastă. Dacă un astfel de testament e scris întreg de mâna celui care face testamentul, atunci nu sunt de lipsă martori.

În pilda de mai sus, Ioan Negru totuși s'a folosit de doi martori. Oare pentru ce?

Pentru că în testament, pe lângă copil și nevastă a lăsat avere și unei nepoate de frate. Dacă acum nu chiema doi martori, partea aceasta de testament nu era bună și biata Susana nu căpăta nimica. Însă în ce privește pe fiul și pe nevasta lui Negru, testamentul era bun și fără nici un martor.

II.

Precum știm din cele spuse mai la începutul cărții, atât testamentul cel cu doi martori, cât și cel care e scris de mână străină, însă e iscălit de mâna celui ce-și face testamentul, *adeacă testamentul cu patru martori, se poate face și așa, ca martorii să nu știe ce se cuprinde în testament. Cel ce-i chiamă, ca să fie martori, le arată o scri-*

soare despre care le spune că în scrisoarea aceea se cuprinde testamentul lui, apoi o subscriu cu toții, după-cum voi arăta în pilda ce urmează:

TESTAMENT.

Eu mai jos subscrisa, Ana Burdan, fiindcă pătimesc de o boală grea de care poate nu mă voi mai vindeca, înainte de ce bunul Dumnezeu ar curma firul zilelor mele, m'am hotărit, ca în fața martorilor de mai jos să-mi fac testamentul până ce sunt încă cu mintea deplin sănătoasă.

Voința mea din urmă e următoarea:

Toată averea mea mișcătoare și nemiscătoare o las iubitului meu nepot Ioniță și iubitei mele nepoate Ana, copiii surorii mele Măria. Ca să încunjur însă orice neînțelegere, ce s'ar putea naște între numiții asupra averii, cu limbă de moarte hotăresc ca atât Ioniță, cât și Ana să împărțească averea după dorința mea. Ceeace, dacă nu o ar face, drept pedeapsă să nu capete decât jumătate averea, iar cealaltă jumătate să fie a verișoarei mele Sofia.

Impărțeala averii să se facă în chipul următor:

1. Ioniță să capete casa de lângă biserică cu grădină cu tot, apoi cucuruziștea de peste râu. Tot a lui să fie și carul cu cei doi boi, cari îi am acum. În schimb Ioniță e dator, ca să ridice la mormântul meu o cruce, pe care să scrie numele meu și al bărbatului meu.

2. Nepoatei, Ana, îi las pământul arător de 3 jugăre, „de pe coastă“, apoi toate albiturile, hainele și mobilele din casă, precum și vaca cu vițal cu tot, ce o am acum.

Casa din capul satului în care șede verișoara-meă Sofia, încă va fi a nepoatei mele Ana, însă numai după moartea verișoarei mele Sofia, căreia îi las dreptul de a locui în casă până când va trăi.

Cheltuelile împreunate cu îngroparea mea și cu parastasul pentru odihna sufletului meu se vor acoperi din cei 200 Lei, depuși la banca românească din loc.

Aceasta e voința mea din urmă.

Dat în Monor, în anul 1902, 11 Decembre.

Ana Burdan m. p.

Subscrișii martori, fiind cu toții de față în casa vecinei noastre Ana Burdan, prin

acesata adevărită, că numita pe care o cunoaştem cu toţii, *ne-a arătat scrisoarea aceasta pe care a iscălit-o în faţa noastră şi a declarat că în ea se cuprinde testamentul ei.*

MONOR, 11 Decembrie 1902.

Ioan Bran m. p.,
martor.

George Păpuc m. p.,
martor.

+ *Isaia Strâmbului,*

+ *Alexă Lup,*
martori

prin *Gheorghe Păpuc*
scriitorul numelor.

Dacă în testamentul acesta Ana Burdan şi-ar fi lăsat toată averea la un copil al ei ori la copiii copiilor ei, ea tot ar fi trebuit să cheme patru martori, şi nu putea să-şi facă testament privilegiat, pentrucă, precum am spus la locul său, *testamentul prin care cineva lasă avere numai la copii ori la copiii copiilor, numai atunci îl poate face privilegiat dacă întreg testamentul e scris şi iscălit de mâna celui ce şi-l face.*

Pe când dacă se iscăleşte numai pe un testament scris de altcineva sunt de lipsă patru martori. Apoi ori cui lăşăm averea e tot una

III.

A treia pildă de testament va fi aceea a unui om care nu știe scrie. Precum știm, la astfel de testamente, pe lângă 4 martori se mai cere ca testamentul să se citească întreg în fața martorilor. Așa dară aici e de lipsă, ca martorii să știe ce-i scris în testament. Ei trebuie să adeverească că testamentul înainte de a-l subscrie s'a cetit în fața lor.

TESTAMENT.

După ce, mulțumită lui Dumnezeu, am ajuns și al 70-lea an al vieții mele, deplin sănătos și cu mintea sănătoasă, aflu de lipsă să fac rând cu privire la averea mea, pentru că, dacă așa ar fi hotărât Cel de Sus, ca să curme zilele mele, moartea să mă afle pregătit.

Deaceea fac în privința averii mele, agonisite prin muncă cinstită, următoarele hotărâri :

Toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare o las urmașilor fiului meu Nițu, și anume atât celor pe cari îi are acum, cât și celor ce se vor naște până la moartea mea.

Până ce trăiește însă fectorul meu Nițu toată averea o va folosi el și tot venitul va fi al lui cu acea restrângere că din venitul acesta are să țină și să crească pe nepoții mei sus-numiți, ceea ce ca tată și așa e dator să o facă.

Aceasta e dorința mea din urmă.

Să cadate, 19 Noembrie, anul 1902.

Ioan Albu

prin *Gheorghe Crețu*,
scriitorul numelui.

Subscrișii, fiind chemați ca martori din partea vecinului nostru Ioan Albu pe care cu toții îl cunoaștem, prin aceasta adevărim că scrisoarea de mai sus s'a celtit în fața noastră și a lui Ioan Albu, care tot înaintea noastră a declarat că în ea se cuprinde testamentul lui și și-a pus degetul pe crucea de lîngă numele lui, iscălit de mai jos-subscrisul martor Gheorghe Crețu.

Să cadate, 19 Noembrie, anul 1902.

Gheorghe Crețu

Gheorghe Nan

+ *Alexandru Pitiș*

prin *Gheorghe Crețu*.

+ *Sofron Leucă*

prin *Gheorghe Crețu*.

IV.

O să dau acum o pildă de testament *privilegiat*, făcut de un om care e bolnav de choleră și care nu știe scrie și ceți. La un astfel de testament *sunt de lipsă, ce e drept, doi martori, dar nu e de lipsă ca martorii să fie deodată de față.*

TESTAMENT.

Fiind cuprins de un morb greu, din care nu mai e scăpare, mă grăbesc să-mi fac testamentul până ce încă simt în mine putere și până ce nu mă copleșește de tot cruda boală. Prin aceasta hotăresc, că din toată averea mea, atât mișcătoare, cât și nemiscătoare, a patra parte să fie a iubitei mele neveste Nastasia, cu drept de proprietate. Numai din casa în care locuim să nu aibă ea decât drept de folosință până la moarte, iar după moarte casa să rămână proprietatea aceluia dintre cei 6 copii ai mei, care va da un preț de răscumpărare mai mare celorlalți frați. Prețul acesta de răscumpărare să se împartă în părți egale între ceilalți cinci frați. Dacă ar muri careva dintre copii înainte de a deveni maiorean, odecă înainte

de ce ar împlini 24 de ani, partea lui să se împărțească între ceilalți frați rămași în viață.

Sânpetru, 13 Iulie 1902.

+ Ștefan Țăran,

iscălit prin Andron Pop.

Subscrisul, prin aceasta adevăresc, că Ștefan Țăran, care m'a chemat să-i fiu martor la facerea acestui testament, după ce i l-am cetit cu glas înalt, a declarat că în el se cuprinde voiața lui din urmă, apoi și-a pus degetul pe crucea de lângă numele lui, iscălit de mine.

Sânpetru, 13 Iulie 1902.

Andron Pop,

martor.

Subscrisul, prin aceasta adevăresc că Ștefan Țăran, care m'a chemat să-i fiu martor, mi-a arătat testamentul de față, subscris de el prin martorul Andron Pop, ca scriitor de nume și provăzut cu declarația acestui martor și după ce am cetit și eu cu glas înalt întreaga scrisoare, mi-a declarat, că în scrisoarea aceasta e cuprinsă voiața lui din urmă, și că el însuși și-a pus degetul pe

crucea de lângă numele lui, iscălit de martorul Andron Pop.

Sânpetru, 14 Iulie 1902.

Nicolae Aron,
martor.

Din pilda asta se vede, că cei doi martori nu au fost deodată de față, ba nici nu au scris scrisoarea în aceeași zi, ci unul în 13 Iulie, celalalt cu o zi mai târziu, adică în 14 Iulie.

V.

În urmă o să aduc un exemplu de *testament public*. O fac aceasta nu pentru că ar fi lipsă să știm cum trebuie făcut un astfel de testament, ci numai ca să vedem cam ce formă are un astfel de testament :

DOCUMENT PUBLIC.

Eu, Dr. Alexă Marin, notar public regec în Brateca, în urma recercării din partea partidei mai jos subscribe, care s'a prezentat înaintea mea și a cărei identitate au dovedit-o Emil Neamț și Petru Călin, locuitori în Brateca, pe cari îi cunosc în persoană și cari au asistat totodată și ca martori testamentari, prin aceasta dovedesc că în fața acestor martori numita partidă a spus cu graiu

vlu voința din urmă, care, la rugarea lui, am luat-o în scris astfel:

TESTAMENTUL MEU.

„Subscrisul, care trăind în lume, cu sudoarea feții mele mi-am strâns puțină avere, înainte de ce m-ași depărta din lumea aceasta în care de puțină odihnă am avut parte, aflu de bine să-mi fac testamentul, și astfel să împlădesc, ca averea mea să ajungă pe mâna celor, cari cât am trăit numai mi-au amărât zilele.

Prin aceasta declar, că pe nevasta mea, Ana, care trăește și azi în neleguire cu unul pentru care m'a înșelat și părăsit, o eschid din orice moștenire și nu are drept la nimic din averea mea.

Tot astfel fiilor mei, Ioan, care întotdeauna a ținut parte mamă-sa și care a ridicat în fața oamenilor din sat toporul asupra mea, pentrucă nu am vrut să o iau iară la casa mea cinstită, pe păcătoasa mea nevestă, încă îl opresc dela averea mea.

Deaceea hotărâsc, că toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să se prefacă în bani și să se depună în o bancă ro-

mânească, iar din camelele banilor să se dea ajutoare la calfele de meseriași, cari ar voi să se așeze ca măestri prin satele din județul meu.

Cu ducerea la îndeplinire a acestui testament încredințez pe dl părinte Ioan Grecu din Hondol. Impărțirea ajutoarelor să o facă cei doi protopopi din oraș, dimpreună cu câte doi preoți și doi învățători mai bătrâni, de amândouă confesiunile din tractul lor.

Despre aceasta s'a făcut acest document public care s'a cetit în fața testatorului și a martorilor, cari au fost de față dela început până la sfârșit fără întrerupere și cari înșiși încă au cetit acest document și l-au aflat întru toate asemenea cu voința lui și l-a subscris în fața noastră.

Brateca, 12 August 1902, adecă doisprezece August anul una mie nouă sute și doi.

Daniil Marcu,
testator.

Emil Neamț,
martor.

Petru Călin,
martor.

Dr. Alexa Marin,
notar public.

VI.

După ce am adus câteva exemple despre modul, cum se fac testamentele, să aduc un exemplu și despre un *contract de moștenire*. Am spus mai la început, că contractele acestea încă trebuie făcute întru toate, ca testamentele făcute în scris.

Am spus și aceea că astfel de contracte în Ardeal nu-și poate face decât bărbatul și femeia pe când în părțile ungurene ori și cine. Exemplul de mai jos e un contract încheiat între un măestru și calfa lui. Așa dară un astfel de contract numai în părțile ungurene are valoare.

CONTRACT DE MOȘTENIRE

încheiat în ziua mai jos amintită de o parte între Petru Birău, păpucar, locuitor în Coștei, de altă parte între Aurel Neguț, calfa de păpucar, locuitor în Coștei, precum urmează :

1. Subscrisul, Petru Birău, plin de recunoștință față de calfa mea, Aurel Neguț, care de mai mulți ani, pe lângă plată aproape de nimic, m-a fost un ajutor neobosit în

purtarea meseriei de păpuçar, prin aceasta declar, că după moartea mea, toată averea ce va rămânea după mine, după ce nu am copii, o las calfeii Aurel Neguș. Anume îi las casa în care locuiesc, apoi toate mobilele, precum și toate instrumentele de păpușărit.

2. Aurel Neguș din parte-și primește cu mulțămintă acest contract și se obligă și pe mai departe a lucra tot pe lângă plata avută și tot cu zelul de mai înainte la măestrul său.

3. Se obligă Aurel Neguș, că dacă măestrul său, în urma neputințelor bătrâneșii, nu ar mai putea lucra și câștiga, atunci el va continua măestria păpușăritului, tot sub numele lui Petru Birău, iar din venit îi va da și măestrului său atâta cât să poată trăi cinstit.

Dat în Coștei, anul 1902 Ianuarie 10.

Petru Birău.

Aurel Neguș.

Mai jos subscrișii martori prin aceasta adeverim, că Petru Birău și Aurel Neguș, după ce li s'a cetit scrisoarea de mai sus, au declarat în fața noastră, că ea cuprinde

întru toate voința lor, apoi au iscălit-o cu mâna lor proprie.

Coștei, 10 Februarie, anul 1902.

Gheorghe Vlaic,
scriitorul contractului și martor.

Alexandru Popa,
martor.

Ioan Urs,
martor.

+ *Gheorghe Nan,*
iscălit prin *Gheorghe Vlaic.*

Precum vedem așa dară contractul de moștenire în ce privește martorii, numărul lor, apoi felul cum trebuie să se subscrie și ce trebuie să adeverească, e întru toate la fel cu testamentul. Numai cuprinsul nu prea seamănă pentrucă la testament, precum am văzut, e de lipsă numai voința *unuia*, *adecă a celui ce lasă averea*, pe când la contractul de moștenire vedem *scrise două voințe*, *anume a celui ce dă averea și a celui ce primește averea.*

Incheiere.

Din cele ce am spus în cele de până acum despre testament, despre felul cum trebuie făcut, dar mai ales din exemplele prin cari m'am nizuît să înlesnesc înțelegerea unor hotărâri mai grele a legii, fiecare cetitor se va convinge despre lipsa neapărată de a cunoaște bine legea despre testamente și despre foloasele mari ce le poate trage din cunoașterea ei.

Scopul meu a fost să înlesnesc cunoașterea acestei legi și a celor, cari din cetirea însași a legii nu cu mult s'ar alege.

Pentru că cele mai multe din legile noastre sunt scrise așa încât îți trebuie să fi umblat pe la școlile înalte sau să fi deja avocat sau judecător, ca să le poți înțelege bine și să știi trage folos din ele.

Din cartea aceasta va trage foloase bune mai ales poporul dela sate. Folosul acesta în linia primă nu va sta în aceea, că fiecare om, care va ceti-o va și ști face bunăoară un testament în scris. Pentru că spre a face un testament se cere ca să ști învârti peana cu ușurință, adevă să ști pune

pe hârtie ceea ce gândești și vorești. De aceea cel mult preoții, învățătorii și alți cărturari de pe la sate se vor alege din cartea aceasta cu atâta, ca să poată face un testament în scris.

Va fi în stare însă orice om de pe sate, care va citi-o, ca în caz de lipsă, când nu ar găsi pe nimeni în sat, care să-i facă scrisoare, să-și facă testamentul *cu graiu viu sau verbal*.

Cel mai prețios folos însă ce cred că-l va aduce cărticica mea ori-cărui cititor, este acela, că cel ce va citi-o, pe viitor se va feri de a începe cu prea multă ușurință un proces, care, dacă ar ști legea despre testamente, nu l-ar începe.

În viața de toate zilele nu odată vedem cum din poftă și lăcomie de avere se iau la ceartă frații și poartă procese înverșunate unul împotriva celuilalt. Eu însumi am văzut un om, care a pornit pâră în contra fraților săi pentru doi boi pe care, cum spunea el, tatăl său i-a lăsat numai lui și nu și celorlalți frați. A trebuit însă să piardă procesul fiindcă n'a putut dovedi altceva decât, că tatăl pe patul de moarte i-a zis că boii să fie ai lui. Atâta însă nu-i destul, pentrucă

la un testament făcut și *numai cu graiu viu*, se cere să fie de față și patru martori. Aici însă nu au fost.

Dacă fratele, care a pornit procesul împotriva fraților săi, ar fi știut lucrul acesta, a bună-seamă, că nu se băga în năcaz. Iată dar, că neștiința legii e izvorul la o mulțime de pări nedrepte, cari nu au alt sfârșit, decât duc la sapă de lemn pe cei ce se părăsc.

Cei ce vor citi cu atențiune cartea mea se vor feri a bună-seamă de-a porni procese despre cari vor ști înainte că sunt nedrepte și în contra legii.

Pentru că, cine știe cum trebuie făcut un testament, îndată ce îi cade în mână un testament făcut de altul, poate judeca, că bun e testamentul acela sau nu. Și astfel ușor se poate hotărî, că oare bine e să pornească procesul, spre a-l strica sau că e mai bine să lase lucrul într'atăta.

Notă: Aducem și pe calea aceasta mulțumirile noastre domnului notar public, care ține să nu fie numit cu numele aici, dar a revăzut textul lucrării (dl Moldovan fiind ocupat într'altă parte) și a adăugat, ici-colea câte ceva, ca lucrarea să corespundă stărilor de după războiu.

Redacția „Bibliotecii populare“.

Conținutul.

	<u>Pagina.</u>
Despre testament. Introducere . . . ,	3
Cap. I. Despre testament și contract de moștenire în genere	7
Cap. II. De câte feluri sunt testamentele . .	16
Cap. III. Cine are drept să-și facă testamentul?	18
Cap. IV. Testamentul privat, făcut în scris .	26
Cap. V. Despre martori	34
Cap. VI. Despre testamentele verbale (făcute prin graiu viu)	45
Cap. VII. Despre testamentele privilegiate .	57
Cap. VIII. Despre testamentele private, depuse la notarul public	75
Cap. IX. Despre testamentele publice . . .	84
Cap. X. Despre testamentele comune și despre contractele de moștenire	93
Cap. XI. Ce nu-i iertat să conțină un testament.	98
Cap. XII. Cum se poate strica un testament.	103
Cap. XIII. Câteva exemple din diferitele feluri de testamente	107
Incheiere	125

Cel mai bun îngrășământ agricol
pt. gunoirea pământului cu efect sigur și de durată
este

„Guano - Fosfatul - Natural“

din peștera „**CIOCLOVINA**“.

Indoiește cantitatea și îmbunătățește
calitatea tuturor produselor agricole.

Conține 16% până 18% acid fosforic, mai conține
carbonat de calciu, nitrogen, substanțe
organice etc., ca hrană a plantelor.

Nimicește buruiana, ferește de îngheț.

Este cu mult mai ieftin ca îngrășămintele arti-
ficiale fabricate în fabrici. — A se adresa:

**„Societatea pentru exploatarea de îngră-
șeminte agricole**

PUI, jud. Hunedoara“.

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

„ECONOMUL“

instituit de credit și economii, societate anonimă

Capitalul social deplin vărsat:

Lei 5,000.000—

CLUJ, Calea Reg. Ferdinand Nr. 26

Telefon: 415

Fiiala: **LUDUȘ**, județul Turda

Cel mai vechiu institut de credit românesc în Cluj

Fondat la anul 1886

Primește: Depuneri spre fructificare în condi-
țiuni favorabile.

Încuviințează: Tot felul de împrumuturi.

Mijlocește: Trimiterea de bani din America.

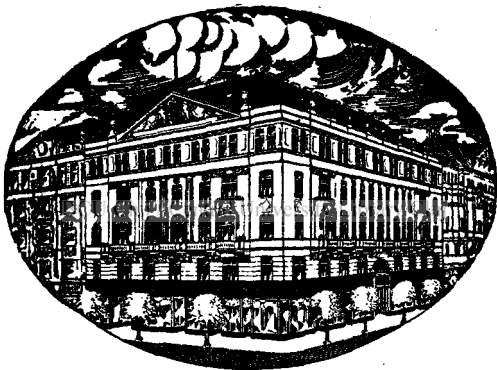
PRIMA ARDELEANĂ

SOC. ANONIMĂ DE ASIGURĂRI GENERALE

CLUJ

Fondată în 1911 de asociația băncilor
românești din Ardeal „Solidaritatea“.

Capital societar și rezerve proprii Lei 100,000.000 —

Incheie în condițiunile cele mai avantajoase :

ASIGURĂRI în ramurile : incendiu,
grindină și transport.
Asigurări contra furtului și jafului. Asigurări
de geamuri. Asigurări contra accidentelor. Asi-
gurări de răspundere civilă. Asigurări asupra
vieții după combinațiile cele mai favorabile,
precum și asigurări populare, cu tragere la sorți.

Avem reprezentanțe în toate localitățile mai mari.